

Thesis (37,5 ECTS)
en
Stageverslag (7,5 ECTS)

Secundaire victimisatie in tolerant Nederland

Maud Bartelds, 3385086

13 juni 2013

Universiteit Utrecht
Master Sociale Psychologie
Begeleider/Eerste beoordelaar: Prof. Dr. Kees van den Bos
Tweede beoordelaar: Michèle Bal

Samenvatting

In de samenleving komt het voor dat onschuldige slachtoffers van een misdrijf door hun omgeving schuldig worden beoordeeld of negatieve persoonlijkheidskenmerken krijgen toegeschreven. Dit onvoorstelbare fenomeen staat bekend als secundaire victimisatie. Dit onderzoek toetst in drie experimenten de invloed van het geloof in een rechtvaardige wereld en van culturele striktheid op secundaire victimisatie. Gebaseerd op de geloof in een rechtvaardige wereld (BJW) theorie werd verwacht dat een onschuldig slachtoffer van een verkrachting negatiever wordt geëvalueerd als het geloof in een rechtvaardige wereld wordt bedreigd. De BJW-dreiging werd gemanipuleerd door een verkrachtingsscenario waarin de dader niet versus wel gepakt werd of door een verkrachtingsscenario in Utrecht versus Groningen. Tot drie keer toe veroorzaakte een hoge BJW-dreiging geen negatievere evaluatie van het slachtoffer dan de lage BJW-dreiging. Daarnaast werd verwacht dat secundaire victimisatie meer zou optreden in een strikte cultuur, een cultuur waarin normafwijkend gedrag afgekeurd wordt, dan in een losse cultuur, een cultuur waarin normafwijkend gedrag wordt getolereerd. Dit werd in de losse Nederlandse cultuur onderzocht met een tegen-culturele prime. Nederlanders werden ofwel ongemoeid gelaten ofwel in een strenge culturele staat gebracht. Ook het effect van de tegen-culturele prime op secundaire victimisatie was aanzienlijk zwakker dan verwacht. Concluderend kan worden gesteld dat het in de tolerante cultuur in Nederland moeilijk is secundaire victimisatie uit te lokken.

Inhoudsopgave

	Bladzijde
Inleiding	4.
Studie 1	
-Methode	11.
-Resultaten	14.
-Discussie	18.
Studie 2	
-Methode	19.
-Resultaten	22.
-Discussie	27.
Studie 3	
-Methode	28.
-Resultaten	29.
-Discussie	33.
Algemene discussie	34.
Literatuurlijst	37.
Bijlage 1.	40.
Bijlage 2.	43.
Bijlage 3.	46.
Bijlage 4.	47.
Bijlage 5.	48.
Bijlage 6.	50.
Bijlage 7.	52.
Bijlage 8.	53.
Bijlage 9.	54.
Stageverslag	56.

Iedereen kan slachtoffer worden van een misdrijf of een ernstige ziekte. De meest verschrikkelijke dingen gebeuren bij mensen die dit absoluut niet verdienen, zelfs bij ons in de buurt. We willen er niet aan denken, maar elk onschuldig persoon kan slachtoffer worden van een verkrachting, een overval, een geweldsdelict of een dodelijke ziekte. Slachtoffers die zoiets afschuwelijks hebben meegemaakt zijn vaak voor de rest van hun leven getekend en moeten leren leven met deze verschrikkelijke ervaring. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat vooral de naaste omgeving van een dergelijk slachtoffer zich inleeft in het slachtoffer en empathisch reageert. Hoewel het haast niet voor te stellen is, komt het voor dat de directe omgeving van de slachtoffers zich distantiëert van hen. Objectief onschuldige slachtoffers worden schuldig beschouwd van wat hen is overkomen of er worden negatieve persoonlijkheidskenmerken aan hen toegeschreven (Correia & Vala, 2003). De slachtoffers worden dus niet alleen slachtoffer van het misdrijf, maar ook nog eens slachtoffer van de negatieve evaluatie van hun omgeving. Dit verschijnsel staat in de literatuur bekend als secundaire victimisatie (b.v. Correia & Vala, 2003).

Secundaire victimisatie is een vrijwel onvoorstelbaar fenomeen en veel mensen kunnen niet indenken zich hier ooit schuldig aan te maken. Echter, wanneer mensen daadwerkelijk in een situatie verkeren waarbij een onschuldig persoon in hun directe omgeving slachtoffer wordt, blijkt het helaas toch te gebeuren dat redelijke mensen onschuldige slachtoffers schuldig achten. Hoe is het mogelijk dat redelijke mensen zulke onredelijke oordelen vellen en onschuldige slachtoffers de schuld geven van hetgeen hen is aangedaan? De theorie van Lerner (1978, 1980) over het geloof in een rechtvaardige wereld (Belief in a Just World), probeert dit onvoorstelbare verschijnsel te verklaren.

Geloof in een rechtvaardige wereld (BJW)

Lerner beargumenteert dat ieder mens onbewust de behoefte heeft om de wereld rechtvaardig te beschouwen. Dit laat de toekomst voorspelbaar en controleerbaar lijken, waarin iedereen zelf verantwoordelijk is voor zijn eigen uitkomsten. In een rechtvaardige wereld krijgt namelijk iedereen op lange termijn wat hij of zij verdient en gebeuren slechte dingen alleen bij slechte mensen. Uitgaande van die gedachte zouden mensen zelf in de hand hebben wat hen overkomt. Dit helpt men vertrouwen te hebben in de toekomst en het leven zin te geven. Dankzij het geloof in een rechtvaardige wereld kunnen mensen motivatie opbrengen voor lange termijn-doelen en zelfs voor dagelijkse sociale bezigheden (Bal & Van den Bos, 2012). Het geloof in een rechtvaardige wereld helpt mensen de angst over hun eigen veiligheid te managen en met de onzekerheid van de toekomst te kunnen leven. Het is om deze redenen dus erg belangrijk dat dit geloof in een rechtvaardige wereld behouden blijft.

Maar wat gebeurt er als de wereld waarin we leven opeens niet meer rechtvaardig lijkt te zijn? Hoe kunnen we na het onrecht wat onschuldige slachtoffers wordt aangedaan nog denken dat de wereld een eerlijke plaats is? En als het hen overkwam, waarom zou hetzelfde ons niet kunnen overkomen?

Onschuldige slachtoffers brengen het geloof in een rechtvaardige wereld van mensen aan het wankelen. Het onrecht wat hen werd aangedaan, komt in een rechtvaardige wereld namelijk niet voor en komt dus niet overeen met dit rechtvaardige wereldbeeld. Vanwege het eerder genoemde psychologische profijt van het geloof in een rechtvaardige wereld, hebben we de behoefte te blijven geloven dat de wereld een eerlijke plaats is. Lerner stelt dat er beschermingsmechanismen in werking treden als het geloof in een rechtvaardige wereld wordt bedreigd (BJW-dreiging). Secundaire victimisatie is het gevolg van één van die beschermingsmechanismen van het geloof in een rechtvaardige wereld. Dit is een niet-rationeel proces waarbij mensen zichzelf overtuigen dat onschuldige slachtoffers zelf schuld hadden aan hetgeen hen is overkomen of dat ze negatieve persoonlijkheidskenmerken hebben. Hierdoor blijft het mogelijk om de wereld als een rechtvaardige plek te beschouwen. De slachtoffers kregen in dat geval namelijk wat zij verdienden. Op deze manier kunnen mensen in de veronderstelling blijven dat het hen niet zou kunnen overkomen en blijft de onzekerheid over hun eigen toekomst beperkt.

Maar natuurlijk denken mensen niet dat alles wat in de wereld gebeurt eerlijk is. Dit hoeft volgens Lerner ook niet. Mensen zijn primair gemotiveerd te geloven dat hun eigen wereld, de omgeving waarin ze wonen en functioneren, een plek is waar geen onrecht plaatsvindt. Het toegeven van onrecht dat niet in de eigen leefwereld plaatsvond is makkelijker omdat dit niet direct relevant is voor hun eigen veiligheid (Lerner, 1978). Men kan in dat geval nog blijven denken dat onrecht enkel in andere plaatsen optreedt en het onrecht vormt daardoor geen directe bedreiging in hun eigen leefwereld. Het tast dus de voorspelbaarheid en controleerbaarheid van hun eigen wereld niet aan waardoor het geen aanleiding vormt de beschermingsmechanismen van het geloof in een rechtvaardige wereld te activeren. Als het onrecht in de eigen leefwereld plaatsvindt zal dit een sterkere BJW-dreiging vormen waardoor mensen meer motivatie hebben het geloof in een rechtvaardige wereld te herstellen. Uitgaande van de BJW-theorie, kan dus verwacht worden dat onschuldige slachtoffers binnen de leefwereld van mensen negatiever geëvalueerd worden dan onschuldige slachtoffers ver weg.

Als binnen de eigen leefwereld onrecht wordt aangedaan zal dit dus ten eerste door een kleinere fysieke afstand een sterkere BJW-dreiging vormen. Daarnaast vormen mensen door middel van sociale categorisatie een ingroup en een outgroup. Slachtoffers uit dezelfde stad zullen waarschijnlijk

als ingroup worden beschouwd en mensen uit een andere stad als outgroup. Onschuldige slachtoffers die tot iemands ingroup behoren, vormen een sterkere BJW-dreiging dan onschuldige slachtoffers uit iemands outgroup (Aguiar, Vala, Correia & Pereira, 2008).

De sterkte van de BJW-dreiging wordt niet alleen bepaald door de plaats waar het onrecht plaatsvond, maar ook door of de dader wel of niet gepakt is. De meest logische en rationele manier om onrecht te compenseren is door de dader te straffen. In dat geval krijgt de dader wat hij verdient en wordt de eigen veiligheid niet meer bedreigd doordat de dader nog rondloopt. Als het mogelijk is om het geloof in een rechtvaardige wereld te herstellen door de dader te pakken, hoeft dit dus niet te gebeuren door de slachtoffers negatiever te evalueren. Als de dader gepakt is, hoeft het slachtoffer ook niet meer te vrezen de dader tegen te komen, wat het leed van het slachtoffer deels zal verminderen. Het leed van het slachtoffer bepaalt ook de sterkte van de BJW-dreiging en daardoor de negatieve evaluatie van slachtoffers (Hafer & Bègue, 2005).

Behalve de behoefte om een rechtvaardig wereldbeeld te behouden, hebben mensen de behoefte om hun culturele wereldbeeld te behouden. Beschermingsmechanismen van culturele wereldbeelden komen ook voort uit de behoefte om te beschermen wat bekend en voorspelbaar is (Rutjens & Loseman, 2010). Mensen willen de wereld niet zien als een plaats die gedefinieerd wordt door toevalligheden en chaos (Kay, Gaucher, Napier, Callan, & Laurin, 2008). Deze perceptie kan traumatisch zijn en angst teweeg brengen (Pennebaker & Stone, 2004) en daarom proberen we deze te voorkomen. Het idee dat de wereld voorspelbaar is, maakt het mogelijk structuur en samenhang te vinden in (zelfs toevallige) gebeurtenissen (Whitson & Gallinsky, 2008).

Sociale normen kunnen ons helpen bij het behouden van het culturele wereldbeeld. Sociale normen zijn ongeschreven regels waar iedereen verwacht wordt zich naar te gedragen. Ze bieden situationele structuur en helpen ons te weten wat we van anderen kunnen verwachten. Hierdoor dragen ze bij aan de voorspelbaarheid van het dagelijks leven. Iemand die zich niet conformeert aan de geldende sociale normen, zorgt er dus voor dat de voorspelbaarheid wordt aangetast. Vanuit de behoefte om de wereld te kunnen beschouwen als een voorspelbare en controleerbare plaats, zal dit normafwijkende gedrag worden afgekeurd. De afkeurende reactie op normafwijkend gedrag kan daardoor, net als de afkeurende reactie van onschuldige slachtoffers, worden gezien als beschermingsmechanisme van het beeld dat de wereld voorspelbaar en controleerbaar is (Van den Bos & Lind, 2002).

Culturele striktheid

Hoe mensen omgaan met sociale normen en normafwijkend gedrag, verschilt per cultuur. Gelfand, Raver, Nishii, Leslie, Lun en collega's (2011) deden onderzoek naar deze culturele verschillen en maken onderscheid in strikte culturen ('tight' cultures) en losse culturen ('loose' cultures). Een strikte cultuur wordt gekenmerkt door een sterke normatieve omgeving, waarin strenge gedragsnormen gelden en waar maar een beperkte variëteit is van geschikt gedrag. Als mensen in een strikte cultuur zich niet conformeren aan de geldende sociale normen, wordt dit door de omgeving sterk afgekeurd. In losse culturen heerst een minder strakke situationele structuur en hier is in situaties een grotere diversiteit aan gedrag veroorloofd. Er zijn dus minder strenge sociale normen en normafwijkend gedrag wordt meer getolereerd dan in strikte culturen. Chronische blootstelling aan een strakke of juist een losse situationele structuur, zorgt ook voor adaptatie van individuele psychologische processen. Mensen die in een strikte cultuur leven, hebben bijvoorbeeld een hogere behoefte aan structuur dan mensen in een losse cultuur (Gelfand e.a., 2011).

Gelfand en collega's (2011) ontwikkelden een striktheidschaal (tightness-looseness scale) waarmee de culturele striktheid van 33 landen werd vastgesteld. Deelnemers uit verschillende landen werden gevraagd in hoeverre zij het met bepaalde stellingen over sociale normen in hun land eens waren. Voorbeelden van deze stellingen zijn: "In dit land zijn erg duidelijke verwachtingen van hoe mensen zich zouden moeten gedragen in de meeste situaties" en "Als iemand zich in dit land ongepast gedraagt, zullen anderen dit sterk afkeuren". Als de bevolking van een land het in hoge mate mee eens was met deze stellingen, scoorde het land hoog op de striktheidschaal. Een hoge score betekent dus dat er strikte sociale normen gelden en normafwijkend gedrag sterk wordt afgekeurd, wat kenmerkend is voor een strikte cultuur. De scores op de striktheidschaal lopen van 1.6 (Oekraïne) tot 12.3 (Pakistan). Nederland scoort 3.3 op deze striktheidschaal en behoort hiermee duidelijk tot een losse cultuur.

Als afkeuring van normafwijkend gedrag voortkomt uit beschermingsmechanismen van het culturele wereldbeeld, is het logisch te beredeneren dat mensen in een strikte cultuur meer gemotiveerd zijn die wereldbeelden in stand te houden. In strikte culturen reageren mensen namelijk sterker afkeurend op normafwijking dan in losse culturen. Het is dus waarschijnlijk dat deze mensen meer behoefte hebben aan voorspelbaarheid en controleerbaarheid. Het geloof in een rechtvaardige wereld komt ook uit deze behoefte voort, wat het dus aannemelijk maakt dat mensen in een strikte cultuur een sterker geloof in een rechtvaardige wereld hebben. In het voorliggende onderzoek wordt voor het eerst de link gelegd tussen culturele striktheid en geloof in een rechtvaardige wereld, waarbij onderzocht wordt of deze culturele dimensie invloed heeft op de beoordeling van

onschuldige slachtoffers.

Het huidige onderzoek

Cultuur is een complex geheel van gedeelde normen en denkwijzen. Om grip te kunnen krijgen op dit complexe geheel worden culturen binnen intercultureel onderzoek opgedeeld in verschillende culturele dimensies. Culturele striktheid is een voorbeeld van een culturele dimensie. In sociaal-psychologisch onderzoek tussen culturen wordt nagegaan hoe gedachten, gevoelens en gedrag tussen culturen verschillen, waarbij wordt gefocust op de psychologische dimensie hiervan. Daarnaast wordt onderzocht welke culturele dimensie deze verschillen kan verklaren. In andere woorden, wat zorgt er in de ene cultuur voor dat mensen anders denken, zich anders voelen of zich anders gedragen dan in de andere cultuur? Het sociaal-psychologisch onderzoek richt zich dus niet enkel op het aantonen van verschillen in een bepaalde afhankelijke variabele tussen culturen, zoals de evaluatie van slachtoffers, maar tracht ook te onderzoeken welk aspect in de cultuur deze verschillen verklaart, zoals culturele striktheid.

Als onderzoeksresultaten zouden aantonen dat de negatieve evaluatie van slachtoffers verschilt tussen twee landen en deze landen verschillen ook in culturele striktheid, kan nog niet gesteld worden dat culturele striktheid de verschillen in negatieve evaluatie heeft veroorzaakt. Culturen verschillen namelijk op meerdere dimensies en het is dus mogelijk dat de verschillende reacties op slachtoffers worden veroorzaakt door een andere culturele dimensie. Een manier om inzicht te krijgen of een bepaalde culturele dimensie het verschil in afhankelijke variabele veroorzaakt, kan door middel van tegen-culturele priming (Van den Bos, Brocker, Dekker, Van Yperen, Stein & Steiner, 2010, Van den Bos, Brockner, Van den Oudenalder, Kamble & Nasabi, 2013). Dit is een experimentele methode voor intercultureel onderzoek, waarbij mensen in de controleconditie ongemoeid worden gelaten en mensen in de experimentele conditie worden geprimed met tegenovergestelde culturele waarden. Dit zijn de tegen-culturele waarden op één bepaalde culturele dimensie, waardoor met meer zekerheid de relatie tussen de afhankelijke variabele en culturele dimensie kan worden vastgesteld. Met deze methode kan de interne validiteit van intercultureel onderzoek dus verhoogd worden.

In de experimentele methode voor intercultureel onderzoek gebruikt door Van den Bos en collega's (2010 & 2013) wordt cultuur beschouwd als situationele cognitie (situated cognition). Dit houdt in dat mensen gevoelig zijn voor hun directe omgeving, het deel van hun kennis gebruiken dat op dat moment beschikbaar is en alles wat in hen opkomt in een contextueel licht interpreteren (Oyserman, 2011). De sociale context oefent hierdoor onbewust invloed uit op affect, gedrag en cognitieve

processen van mensen (Smith & Collins, 2010). Aangezien ieder mens in een bepaalde cultuur leeft, waarin culturele waarden overal zichtbaar zijn (Oyserman, 2011), kan cultuur worden gezien als de sociale context waar mensen zich in bevinden. De omgeving maakt onbewust de normen en waarden van een cultuur saillant, waardoor er een bepaalde culturele staat (mindset) ontstaat. Normaal gesproken zorgt je directe omgeving voor een culturele staat waarin informatie vanuit je eigen culturele opvattingen wordt verwerkt, maar dit betekent niet dat andere culturele opvattingen niet aanwezig zijn. Als mensen worden geprimed met tegen-culturele waarden, wordt een ander deel van hun kennis saillant gemaakt, waardoor zij inkomende informatie vanuit die culturele waarden zullen interpreteren. Op die manier is het dus mogelijk om mensen in een losse cultuur in een strikte culturele staat te brengen.

Het voorliggende onderzoek zal het effect van geloof in een rechtvaardige wereld op secundaire victimisatie toetsen. Op basis van de BJW-theorie wordt verondersteld dat een hoge BJW-dreiging een negatievere evaluatie van onschuldige slachtoffers veroorzaakt dan een lage BJW-dreiging. Daarnaast zal in dit onderzoek culturele striktheid voor het eerst gekoppeld worden aan geloof in een rechtvaardige wereld en daardoor secundaire victimisatie. De verwachting hiervan is dat mensen in een strikte culturele staat negatievere oordelen vellen over onschuldige slachtoffers dan mensen in een losse culturele staat. Ook wordt verwacht dat de BJW-dreiging in een strikte cultuur een sterker effect heeft op secundaire victimisatie dan in een losse cultuur. Dus mensen in een losse culturele staat zullen slachtoffers bij een hoge BJW-dreiging al negatiever evalueren dan bij een lage BJW-dreiging, maar dit verschil in negatieve evaluatie na BJW-dreiging zal bij mensen in een strikte staat nog groter zijn. Deze verwachtingen zullen aan de hand van drie experimenten worden getoetst.

In Studie 1 zullen Nederlandse studenten in de experimentele conditie worden blootgesteld aan een tegen-culturele prime. In deze conditie worden vier vragen gesteld over affect, cognitie en gedrag in een situatie waarin ze zich conformeerden aan voor hen belangrijke sociale normen. Hiermee wordt gepoogd ze in een strikte culturele staat te brengen. In de controleconditie worden vier vragen gesteld over een normale dag (Van den Bos, Müller & Van Bussel, 2009). Omdat Nederland een losse cultuur kent, wordt verondersteld dat mensen zonder priming in een losse culturele staat verkeren. Vervolgens wordt de BJW-dreiging gemanipuleerd door een verkrachtingscasus waarin de dader niet gepakt (hoge BJW-dreiging) versus wel gepakt is (lage BJW-dreiging). Aan de hand van een negatieve evaluatie-vragenlijst, ontwikkeld door Bal en Van den Bos (2010), wordt nagegaan of de cultureel strikte of losse staat en de BJW-dreiging invloed hebben gehad op de evaluatie van het slachtoffer.

Studie 2 zal op dezelfde wijze zijn opgebouwd en zal ook weer onder studenten worden afgenomen. In deze studie zal de BJW-dreiging echter op een andere manier worden gemanipuleerd. Een verkrachtingscasus in Utrecht vormt in Studie 2 een hoge BJW-dreiging en een verkrachtingscasus in Groningen een lage BJW-dreiging.

Ook Studie 3 kent dezelfde opbouw als Studie 1 en 2. In deze studie zullen echter niet-studenten worden gevraagd deel te nemen. In Studie 3 wordt nog een tweede tegen-culturele prime toegevoegd. Mensen kunnen dus op twee verschillende wijzen in een strikte culturele staat worden gebracht. Naast de tegen-culturele prime die in Studie 1 en 2 werd gebruikt, waarbij vragen worden gesteld over normconform gedrag van de deelnemers zelf, wordt een normafwijkende primeconditie toegevoegd. Hierin worden vier vragen gesteld over affect, cognitie en gedrag in situaties waarin anderen zich niet hielden aan voor hen belangrijke sociale normen. Daarnaast worden de vragen in de controleconditie naar een normale dag in Studie 3 weggelaten. Een verkrachtingscasus in Utrecht vormt weer een hoge BJW-dreiging en een verkrachtingscasus in Groningen een lage BJW-dreiging. Dezelfde negatieve evaluatie-vragenlijst zal ook in Studie 3 gebruikt worden om de effecten van geloof in een rechtvaardige wereld en culturele striktheid op secundaire victimisatie na te gaan.

Studie 1

Methode (Studie 1)

Deelnemers en experimentele procedure

Honderdzestig Utrechtse studenten (60 mannen en 100 vrouwen) deden mee aan het experiment. Hun leeftijd varieerde van 18 tot en met 35 jaar met een gemiddelde van 22.18 jaar ($SD = 2.81$). De deelnemers werden op willekeurige wijze verdeeld over de 4 condities van het 2 (culturele striktheid: controle versus experimenteel) x 2 (BJW-dreiging: hoog versus laag) factoriële ontwerp. De studenten werden in de kantine van de Universiteitsbibliotheek in de binnenstad van Utrecht benaderd. Er werd verteld dat het invullen van de papieren vragenlijst ongeveer 10 minuten zou duren. Als de deelnemers wilden weten wat er onderzocht werd, kregen ze dat pas na het experiment te horen, zodat dit de antwoorden niet zou beïnvloeden.

Tabel 1. Aantal mannen en vrouwen, gemiddelde leeftijd, standaarddeviatie en aantal per mannen en vrouwen per conditie (Studie 1)

	N	M	SD	N	N	N	N
	Totaal	Leeftijd	Leeftijd	Controle BJW laag	Controle BJW hoog	Strikt BJW laag	Strikt BJW hoog
Mannen	60	23.10	3.52	16	11	16	17
Vrouwen	100	21.62	2.12	24	29	24	23
Totaal	160	22.18	2.81	40	40	40	40

Culturele striktheidmanipulatie

De vragenlijst begon met vier open vragen waarmee geprobeerd werd de deelnemers in een bepaalde culturele staat te brengen. Zoals toegelicht in de inleiding werd verwacht dat culturele striktheid invloed heeft op secundaire victimisatie. Om dit te toetsen werd gebruik gemaakt van een tegen-culturele prime, een methode voor intercultureel onderzoek gebruikt door Van den Bos en collega's (2010 & 2013). Nederland heeft een losse cultuur (Gelfand e.a., 2011), dus Nederlandse studenten werden in de experimentele conditie geprimed met een culturele striktheid prime en in de controleconditie ongemoeid gelaten.

Om deelnemers in een strikte culturele staat te brengen, werd eerst kort het belang van maatschappelijke regels aangestipt. De Nederlandse studenten kregen de volgende tekst te lezen:

In de maatschappij gelden in elke situatie bepaalde ongeschreven regels. We hebben ze met z'n allen gemaakt en ze helpen ons in verschillende situaties rekening te houden met elkaar. Het kan soms erg storend zijn als mensen zich hier niet naar gedragen. Het doel van deze vragenlijst is erachter te komen welke maatschappelijke regels jij belangrijk vindt en hoe jij je gedraagt en voelt als je je hieraan houdt. Dus, welke maatschappelijke regel vind jij belangrijk en hoe gedroeg en voelde je je toen jij je hieraan hield?

Vervolgens werden de volgende vier open vragen gesteld: 1. 'Wat vind jij een belangrijke maatschappelijke regel waar mensen zich aan zouden moeten houden?' 2. 'Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedroeg toen je je hield aan die belangrijke maatschappelijke regel?' 3. 'Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je voelde toen je je hield aan die belangrijke maatschappelijke regel?' en 4. 'Denk aan een situatie waarin een ander zich niet hield aan deze belangrijke maatschappelijke regel. Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je in die situatie voelde?' Op deze manier werd geprobeerd deelnemers in een strikte staat te brengen waarin zij het belangrijk vinden dat mensen zich aan sociale normen houden en normafwijking afkeuren (Bijlage 1).

In de controleconditie werden de deelnemers ongemoeid gelaten. Om effecten van verschillen in duur van de vragenlijst uit te sluiten, werden vier open vragen gesteld over een normale dag van de deelnemers (Van den Bos, Müller & Van Bussel, 2009) 1. 'Zou je hieronder zo kort mogelijk een normale dag uit je leven willen beschrijven?' 2. 'Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedraagt op zo'n normale dag?' 3. 'Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven welke emoties je ervaart op zo'n normale dag?' en 4. 'Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je fysiek voelt op zo'n normale dag?' (Bijlage 2). Aangezien de Nederlandse studenten in een losse cultuur leven en hier dus continu onbewust aan blootgesteld worden, werd verondersteld dat zij zonder manipulatie in een losse culturele staat verkeerden.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld

Na de vier open vragen waarmee de deelnemers in een bepaalde culturele staat waren gebracht, volgde een korte casus over Utrechtse studente die in het Wilhelminapark verkracht werd.

Utrecht - Sara, een student van 21 jaar, gaat zaterdagavond uit in Utrecht. Ze draagt een sexy jurkje waarmee ze in de kroeg de aandacht van veel mannen trekt. Na een avondje dansen en flirten, fietst ze 's nachts vanuit het centrum van Utrecht alleen naar huis. Sara woont net achter het Wilhelminapark, waar ze normaal gesproken niet in het donker doorheen fietst. Na de hoeveelheid drank die ze deze nacht op heeft, besluit ze toch de kortste route te nemen door het Wilhelminapark. Daar springt een onbekende man voor haar fiets en trekt haar mee de bosjes in. Op brute wijze wordt Sara verkracht. Haar geschreeuw om hulp is tevergeefs, want er is niemand die haar hoort. De dader verdwijnt spoorloos en als Sara de volgende dag aangifte doet, blijkt het onmogelijk om de dader op te sporen. Ze heeft in het donker namelijk niet kunnen zien hoe hij eruit ziet en er waren geen getuigen. Sinds deze gebeurtenis is de angst bij Sara nooit meer verdwenen en ze durft zelfs overdag vaak niet alleen haar huis uit te gaan omdat ze vreest de dader tegen te komen.

Deze casus over een onschuldig slachtoffer uit de leefwereld van de deelnemers, was bedoeld als bedreiging op het geloof in een rechtvaardige wereld (Bal & Van den Bos, 2010, 2012). Naast dat het verkrachtingsscenario in de leefwereld van de deelnemers plaatsvindt, het Wilhelminapark in Utrecht, zal het slachtoffer waarschijnlijk tot de ingroup van de studenten worden beschouwd. Sara is immers ook een student uit Utrecht van ongeveer dezelfde leeftijd als de deelnemers.

In Studie 1 werd de BJW-dreiging gemanipuleerd aan de hand van een casus waarin de dader gepakt werd versus dader niet gepakt werd. De verkrachtingscasus waarin de dader niet is gepakt, zoals de casus hierboven, dient als hoge BJW-dreiging (Bijlage 3). De leefomgeving van de studenten wordt in dat geval in hogere mate bedreigd omdat de dader nog rondloopt. Een casus waarin de dader wel wordt gepakt, dient als lage BJW-dreiging (Bijlage 4). Om het verschil in BJW-dreiging groter te maken, werd ook een verschil beschreven in de ervaren angst van het slachtoffer. Bij de hoge BJW-dreiging, vreest het slachtoffer nog steeds de dader tegen te komen. In de lage BJW-dreiging beschreven dat Sara geen angst meer voelt sinds de dader is opgepakt. Dader niet gepakt versus dader wel gepakt en ervaren leed van slachtoffers zijn beide veel gebruikte manipulaties in onderzoek naar geloof in een rechtvaardige wereld (Hafer & Bègue, 2005).

Negatieve evaluatie-vragenlijst

Na het invullen van de vier open vragen waarmee culturele striktheid werd gemanipuleerd en het lezen van de verkrachtingscasus waarin de BJW-dreiging werd gemanipuleerd, volgden 20 stellingen met betrekking tot de negatieve evaluatie van het slachtoffer (Bal & Van den Bos, 2010, 2012). De deelnemers moesten aangeven in hoeverre zij het er wel of niet mee eens waren. De eerste negen stellingen gingen over het gedrag van het slachtoffer, zoals 'Wat Sara overkomen is, heeft ze uitgelokt door haar gedrag'. De stelling 'Wat Sara is overkomen, zou elk meisje kunnen overkomen' werd later in SPSS omgecodeerd. Daarna volgden elf stellingen over de persoonlijkheid van Sara, zoals 'Ik vind Sara een erg onvoorzichtig meisje'. Zie Bijlage 5 voor de volledige negatieve evaluatie vragenlijst. Van deze 20 items werd een negatieve evaluatie-schaal gemaakt welke een Cronbach's alfa had van .90.

Omdat de negatieve evaluatie-schaal bleek niet gevoelig te zijn voor de culturele striktheidsprime en voor de BJW-manipulatie, werden de 20 items op univariaat niveau geanalyseerd. Om na te gaan of het voor bepaalde individuele items wel mogelijk was het BJW-effect aan te tonen, werd per item getoetst of er een significant enkelvoudig hoofdeffect van de BJW-manipulatie in de controleconditie optrad. Ook werd per item het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie, het hoofdeffect van de culturele striktheidsmanipulatie en het interactie-effect van BJW-dreiging en culturele striktheid nagegaan.

Resultaten (Studie 1)

Door middel van een 2 (culturele striktheid: controle- versus experimentele conditie) x 2 (BJW-dreiging: hoog versus laag) variantie-analyse werd het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal in de controleconditie nagegaan. Daarnaast werd het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie, het hoofdeffect van de culturele striktheidmanipulatie en het interactie-effect van BJW-dreiging en culturele striktheid op de afhankelijke variabele negatieve evaluatie getoetst.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld

Het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal in de controleconditie liet zien of het gelukt was het BJW-effect aan te tonen dat uit voorgaande onderzoeken bleek. Verwacht werd dat het lezen van een casus waarin de dader niet was gepakt, ervoor zou zorgen dat de deelnemers negatiever tegenover de slachtoffers zou staan, dan wanneer de dader wel was gepakt. Een variantie-analyse van de negatieve evaluatie-schaal wees uit dat binnen de controleconditie geen verschil is tussen de hoge en de lage BJW-dreiging en dat het

verwachte enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie in de controleconditie uitblijft, $F(1, 147) = 0.00, p > .98, \eta_p^2 = .00$. De deelnemers evalueerden de slachtoffers dus niet negatiever wanneer de dader niet gepakt was dan wanneer de dader wel gepakt was. Het BJW-effect dat in voorgaande studies werd aangetoond (Bal & Van den Bos, 2010), kan aan de hand van deze studie niet ondersteund worden.

Ook werd het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal voor beide condities samen nagegaan, maar ook dit hoofdeffect bleek niet significant te zijn, $F(1, 147) = 1.15, p > .26, \eta_p^2 = .01$. De toevoeging van de tegen-culturele prime aan dit onderzoek, heeft er dus niet toe geleid dat het BJW-effect op de negatieve evaluatie-schaal wel gevonden kon worden.

Culturele striktheid

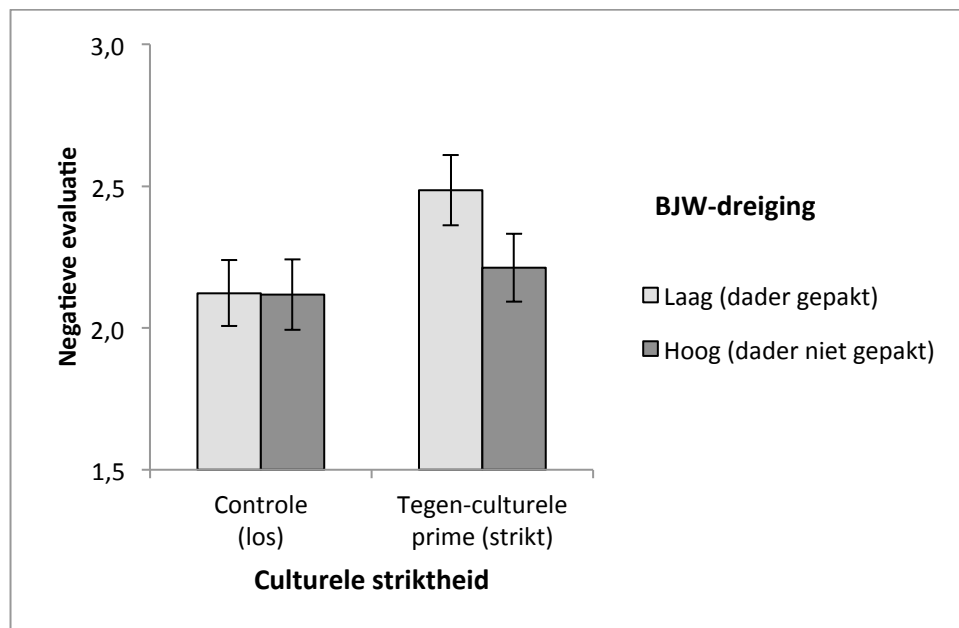
Naast de verwachte invloed van BJW-dreiging op de negatieve evaluatie van slachtoffers, werd verwacht dat culturele striktheid hierop effect zou hebben. De veronderstelling was dat mensen in een strikte culturele staat slachtoffers negatiever zouden evalueren dan mensen in een losse culturele staat. In de variantie-analyse werd dus ook het hoofdeffect van culturele striktheid op de negatieve-evaluatieschaal nagegaan. Hoewel, conform de verwachting, deelnemers in een strikte culturele staat onschuldige slachtoffers negatiever leken te evalueren dan deelnemers in een losse culturele staat, bleek dit hoofdeffect niet statistisch significant te zijn, $F(1, 147) = 3.37, p > .06, \eta_p^2 = .02$.

Interactie-effect BJW-dreiging en culturele striktheid

Tot slot werd verwacht dat BJW-dreiging een sterker effect heeft op de negatieve evaluatie van slachtoffers door mensen in een strikte culturele staat dan door mensen in een losse culturele staat. Het interactie-effect van BJW-manipulatie en tegen-culturele prime op de negatieve-evaluatie-schaal werd nagegaan, maar ook hierin werden geen statistisch significante verschillen gevonden: $F(1, 147) = 1.15, p > .28, \eta_p^2 = .01$. BJW-dreiging heeft dus geen ander effect op de negatieve evaluatie van slachtoffers door mensen in een strikte culturele staat dan door mensen in een losse culturele staat.

In Figuur 1 is te zien dat de negatieve evaluatie van slachtoffers in de tegen-culturele primeconditie negatiever is wanneer de dader gepakt is dan wanneer de dader niet gepakt is. Ondanks dat er geen interactie-effect optrad, werd toch het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-dreiging binnen de tegen-culturele primeconditie nagegaan, maar dit verschil bleek niet statistisch significant te zijn, $F(1, 147) = 2.60, p > .10, \eta_p^2 = .02$.

Figuur 1. Gemiddelde scores inclusief standaardfouten op negatieve evaluatie-schaal uitgesplitst naar culturele striktheid en BJW-dreiging (Studie 1)

Uit bovenstaande resultaten van Studie 1 blijkt dat zowel de BJW-manipulatie als de tegen-culturele prime geen of erg zwakke effecten had op de negatieve evaluatie van slachtoffers. Dit was geheel tegen de verwachting in, dus werd de data nauwkeuriger onderzocht. Op univariaat niveau werd nagegaan of bepaalde items wel een hoofdeffect van de BJW-manipulatie, de tegen-culturele prime of een interactie-effect van BJW-dreiging en culturele striktheid vertoonden.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld (univariaat niveau)

Slechts één item vertoonde een enkelvoudig hoofdeffect van de BJW-manipulatie in de controleconditie. Dit was de stelling 'Ik denk dat Sara hetgeen haar overkomen is ook heeft verdiend', $F(1, 147) = 4.13, p < .05, \eta_p^2 = .03$. Conform de BJW-theorie, vond men bij een hoge BJW-dreiging dat Sara hetgeen wat haar overkomen is meer verdiend dan bij een lage BJW-dreiging.

Daarnaast werd ook per item nagegaan of de controle- en de culturele striktheidconditie samen een BJW-effect vertoonden. Twee items lieten dit algehele hoofdeffect van BJW-dreiging zien. 'Ik vind dat Sara zich dom heeft gedragen', $F(1, 147) = 4.04, p < .05, \eta_p^2 = .03$ en 'Door hoe Sara is, zou zoiets haar nog wel eens kunnen overkomen', $F(1, 147) = 4.25, p < .05, \eta_p^2 = .03$, verschilden beiden significant in evaluatie van het onschuldige slachtoffer. Door een te lage betrouwbaarheid ($\alpha = .45$) werd met deze twee items geen sub-schaal gevormd. De BJW-theorie in acht genomen, werd verwacht dat als de

dader was gepakt, de slachtoffers minder negatief beoordeeld zouden worden dan wanneer de dader niet was gepakt. Na nauwkeurige analyse van de data, bleek echter dat het tegenovergestelde gebeurde. Als de dader wel was gepakt, werd Sara's gedrag als dommer beoordeeld en werd eerder verwacht dat haar zo iets nog wel eens zou kunnen overkomen, dan wanneer de dader niet was gepakt. Aan de hand van deze resultaten wordt de BJW-theorie dus alleen maar onwaarschijnlijker.

Culturele striktheid (univariaat niveau)

Drie items vertoonden een significant hoofdeffect van de tegen-culturele prime. Ten eerste vertoonde de stelling 'Ik denk dat Sara erg onvoorzichtig is geweest', een significant hoofdeffect van de culturele striktheidmanipulatie, $F(1, 147) = 4.56, p < .04, \eta_p^2 = .03$. Hetzelfde gold voor de stelling 'Ik denk dat hetgeen Sara is overkomen te wijten is aan haar persoonlijkheid', $F(1, 147) = 5.34, p < .03, \eta_p^2 = .04$. En de derde stelling waarop een significant hoofdeffect van culturele striktheid werd gevonden, was 'Ik vind dat Sara weinig verantwoordelijkheidsgevoel heeft', $F(1, 147) = 4.09, p < .05, \eta_p^2 = .04$. De items werden enkel op univariaat niveau geanalyseerd en er werd geen sub-schaal gevormd. De tegen-culturele prime had het effect dat slachtoffers aan de hand van deze stellingen negatiever werden beoordeeld dan in de controleconditie. Mensen laten nadenken over voor hen belangrijke sociale normen zorgde er dus voor dat zij onschuldige slachtoffers onvoorzichtiger beoordeelden, een delict meer aan hun persoonlijkheid toeschreven en hun verantwoordelijkheidsgevoel lager inschatten.

Interactie-effect BJW-dreiging x culturele striktheid (univariaat niveau)

Tot slot werd per item getoetst of het interactie-effect tussen de BJW-dreiging en culturele striktheid significant was. Twee items vertoonden een significant interactie-effect. Dat waren: 'Ik vind Sara een erg onvoorzichtig meisje', $F(1, 147) = 4.16, p < .05, \eta_p^2 = .02$ en 'Wat Sara is overkomen, heeft ze uitgelokt door hoe ze is' $F(1, 147) = 6.65, p < .02, \eta_p^2 = .04$. Wederom werd door een te lage betrouwbaarheid ($\alpha = .50$) van deze twee items geen sub-schaal gevormd.

De enkelvoudige hoofdeffecten van BJW-dreiging in de controle- en primeconditie werden voor beide items getoetst. De stelling 'Ik vind Sara een erg onvoorzichtig meisje' vertoonde dat, hoewel dit effect niet statistisch significant was, Sara in de controleconditie als onvoorzichtiger werd beschouwd als de BJW-dreiging hoog was ten opzichte van laag, $F(1, 147) = 1.41, p > .23, \eta_p^2 = .01$. In de experimentele conditie was dit juist andersom en werd Sara, hoewel wederom niet statistisch significant, als onvoorzichtiger beoordeeld als de BJW-dreiging laag was ten opzichte van hoog, $F(1, 147) = 3.08, p > .08, \eta_p^2 = .02$.

Ook de enkelvoudige hoofdeffecten van de stelling 'Wat Sara is overkomen, heeft ze uitgelokt door hoe ze is' werden nagegaan. In de controleconditie werd Sara negatiever, maar niet statistisch significant negatiever, beoordeeld als de BJW-dreiging hoog was ten opzichte van laag, $F(1, 147) = .29, p > .58, \eta_p^2 = .00$, terwijl in de experimentele conditie de beoordeling juist negatiever was als de BJW-dreiging laag was ten opzichte van hoog $F(1, 147) = 10.24, p < .01, \eta_p^2 = .07$.

Discussie (Studie 1)

Samenvattend kan worden gesteld dat zowel geloof in een rechtvaardige wereld als culturele striktheid minder effect heeft op secundaire victimisatie dan werd verwacht. Met name het uitblijven van het BJW-effect op de negatieve evaluatie van slachtoffers is verbazingwekkend, aangezien voorgaande onderzoeken dit wel aantoonde (Hafer & Begue, 2005). In Studie 1 evalueerden mensen onschuldige slachtoffers echter niet negatiever als de dader niet was gepakt, dan als de dader wel was gepakt, terwijl vanuit de literatuur verwacht kon worden dat dit een sterkere BJW-dreiging zou vormen en daardoor een negatievere evaluatie van het slachtoffer zou uitlokken.

Het uitblijven van een negatievere evaluatie bij een hoge BJW-dreiging, doet vermoeden dat de BJW-manipulatie niet effectief is geweest. Een mogelijke verklaring is dat het onrecht in beide scenario's al is geschied en dat de dader pakken daar weinig aan verandert. Dit zal het leed bij het slachtoffer namelijk niet volledig wegnemen. Dit kan veroorzaakt hebben dat de verkrachtingscasus niet als dreigender werd ervaren als de dader nog niet gepakt was dan als de dader wel was gepakt.

De verwachting over de invloed van culturele striktheid op secundaire victimisatie was gebaseerd op de gelijkens met de beschermingsmechanismen van het geloof in een rechtvaardige wereld. Nu het BJW-effect uitblijft, wordt het moeilijk eventuele verschillen in secundaire victimisatie tussen strikte en losse culturen te interpreteren. Dus ondanks dat het interessant is om te kijken hoe in een strikte cultuur wordt gereageerd op onschuldige slachtoffers, is het eerst van belang de invloed van het geloof in een rechtvaardige wereld in een losse cultuur nauwkeuriger na te gaan.

Of Nederlandse studenten aan de hand van de tegen-culturele prime daadwerkelijk in een cultureel strikte staat waren gebracht, valt te betwijfelen. Achteraf bleek namelijk dat maatschappelijke regels veel deelnemers liet denken aan fenomenen die een losse cultuur typeren, zoals tolerantie en niet oordelen over anderen. Hoewel dit om een kritische blik op de striktheidsprime vraagt, hoeft na enige aanpassing niet uitgesloten te worden dat deze prime mensen niet in een cultureel strikte staat zal brengen.

Studie 2

In Studie 1 werd BJW-dreiging door middel van een verkrachtingscasus gemanipuleerd waarin de dader wel was gepakt versus niet was gepakt. Dit bleek echter geen invloed te hebben op de negatieve evaluatie van slachtoffers en om die reden werd in Studie 2 voor een andere BJW-manipulatie gekozen.

Methode (Studie 2)

Deelnemers en experimentele procedure

Honderdtwintig Utrechtse studenten (42 mannen en 78 vrouwen) met een gemiddelde leeftijd van 21.13 jaar ($SD = 2.43$) deden vulden een papieren vragenlijst in. Hun leeftijd varieerde van 17 tot en met 29 jaar. De deelnemers werden op willekeurige wijze verdeeld over de 4 condities van het 2 (striktheid: controle versus experimenteel) x 2 (BJW-dreiging: hoog versus laag) factoriële ontwerp. In Studie 2 werden Utrechtse studenten in de kantine van het Educatorium op de Uithof benaderd om deel te nemen aan een onderzoek.

Tabel 2. Aantal mannen en vrouwen, gemiddelde leeftijd, standaarddeviatie en aantal mannen en vrouwen per conditie (Studie 2)

	N	M	SD	N	N	N	N
	Totaal	Leeftijd	Leeftijd	Controle BJW laag	Controle BJW hoog	Strikt BJW laag	Strikt BJW hoog
Mannen	42	21.10	2.33	9	9	10	14
Vrouwen	78	21.15	2.49	21	21	20	16
Totaal	120	21.13	2.43	30	30	30	30

Culturele striktheidmanipulatie

De opbouw van de vragenlijst in Studie 2 was hetzelfde als in Studie 1. Deze begon dus weer met vier open vragen om deelnemers ofwel in een strikte culturele staat te brengen ofwel in een losse culturele staat te laten.

Er werd een kleine aanpassing aangebracht in de tegen-culturele prime gebruikt in Studie 1 (Bijlage 6). In de experimentele conditie van Studie 2 kregen de deelnemers als inleiding op de vier open vragen de volgende tekst te lezen:

In de maatschappij gelden in elke situatie bepaalde ongeschreven regels. Ze helpen ons in verschillende situaties rekening te houden met elkaar en te weten wat we van anderen kunnen verwachten. Het kan soms erg storend zijn als mensen zich hier niet naar gedragen. Het doel van deze vragenlijst is erachter te komen welke maatschappelijke regels jij belangrijk vindt en hoe jij je gedraagt en voelt als je je hieraan houdt. Dus, welke maatschappelijke regel vind jij belangrijk en hoe gedroeg en voelde je je toen jij je hieraan hield?

De zin “maatschappelijke regels helpen ons te weten wat we van anderen kunnen verwachten” werd toegevoegd aan de tekst die in Studie 1 als culturele striktheidprime werd gebruikt. Sociale normen hebben ook een belangrijke voorspellende functie en dit kwam in de eerste manipulatie nog niet tot uitdrukking. De vier vragen die de deelnemers vervolgens moesten beantwoorden zijn onveranderd gebleven. Hiermee werd weer gepoogd mensen in een strikte culturele staat te brengen waarin zij het belangrijk vinden dat mensen zich aan sociale normen houden en normafwijking afkeuren.

In de controleconditie werden de deelnemers weer gevraagd een normale dag te omschrijven (Van den Bos, Müller & Van Bussel, 2009). Dezelfde vier vragen als in Studie 1 dienden als controleconditie (Bijlage 2). Omdat Nederlandse studenten in een losse cultuur leven en gedurende een normale dag onbewust worden blootgesteld aan losse culturele waarden, werd wederom verondersteld dat zij na beantwoording van deze vier vragen in een losse culturele staat verkeerden.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld

In Studie 2 lazer de studenten net als in Studie 1 een verkrachtingscasus, maar de BJW-dreiging in de casus werd op een andere manier gemanipuleerd. Het verschil in dader gepakt versus niet gepakt was niet meer aanwezig, het enige verschil was nu de plaats waar de verkrachting plaatsvond. De verkrachting vond ofwel in Utrecht plaats, ofwel in Groningen. De verwachting was dat een onschuldig slachtoffer van een verkrachting in Utrecht voor Utrechtse studenten een grotere BJW-dreiging zou vormen dan van een verkrachting in Groningen. Zoals in de inleiding staat uitgelegd, zal een onschuldig slachtoffer in de leefomgeving zowel door de kleine fysieke afstand als door sociale categorisatie een hogere BJW-dreiging vormen. De casus hieronder diende dus als hoge BJW-dreiging (zie ook Bijlage 7).

Utrecht – Sara, een Utrechtse studente van 21 jaar, gaat zaterdagavond uit in Utrecht. Ze draagt een sexy jurkje waarmee ze in de kroeg de aandacht van veel mannen trekt. Na een avondje dansen en flirten, fietst ze 's nachts vanuit het centrum van Utrecht alleen naar huis. De kortste route naar huis is via de Zakkendragersteeg, waar Sara normaal gesproken niet in het donker doorheen fietst. Na de hoeveelheid drank die ze deze nacht op heeft, besluit ze toch de kortste route te nemen door het kleine steegje. Plotseling verschijnt er een man in de Zakkendragersteeg en Sara wordt verkracht. Haar geschreeuw om hulp is tevergeefs, want er is niemand die haar kan horen. De dader verdwijnt spoorloos en als Sara de volgende dag aangifte doet, blijkt het onmogelijk om de dader op te sporen.

In de casus met een lage BJW-dreiging vond het delict plaats in de Hoekstraat in Groningen, in plaats van in de Zakkendragersteeg in Utrecht (Bijlage 8). Om de plaats van het misdrijf extra saillant te maken, werd na de casus de open vraag gesteld: 'Waar speelt het verhaal zich af?'

Negatieve evaluatie-vragenlijst

De negatieve evaluatie-vragenlijst die in Studie 1 werd gebruikt, werd ook in Studie 2 gebruikt (Bijlage 5). De stelling 'Wat Sara is overkomen, zou elk meisje kunnen overkomen' werd weer in SPSS omgecodeerd. Van deze 20 items werd een negatieve evaluatie-schaal aangemaakt, welke een Cronbach's alfa had van .90.

De items werden vervolgens ook op univariaat niveau geanalyseerd. Per item werd getoetst of er een enkelvoudig hoofdeffect van de BJW-manipulatie optrad. Vervolgens werd per item het hoofdeffect van de algehele BJW-manipulatie, het hoofdeffect van de tegen-culturele prime en het interactie-effect van de BJW-manipulatie en de culturele striktheidprime bestudeerd.

Sub-schalen

Vier items vertoonden een significant hoofdeffect van de striktheidmanipulatie en met deze items werd een sub-schaal gevormd. Dit waren de stellingen: 'Ik denk dat Sara zich onverantwoordelijk heeft gedragen in haar situatie', 'Ik denk dat Sara erg onvoorzichtig is geweest', 'Ik vind dat Sara zich dom heeft gedragen' en 'Ik vind dat Sara beter had moeten weten'. Deze sub-schaal had een Cronbach's alfa van .85.

Daarnaast lieten drie items een significant interactie-effect zien tussen BJW-dreiging en culturele striktheid. Deze drie items werden ook samengevoegd tot een sub-schaal. De drie stellingen binnen deze sub-schaal waren: 'Ik denk dat hetgeen Sara overkomen is komt door de persoon die ze is', 'Ik denk dat hetgeen Sara is overkomen te wijten is aan haar persoonlijkheid' en 'Wat Sara is

overkomen, heeft ze uitgelokt door hoe ze is'. Deze sub-schaal had een Cronbach's alfa van .85.

Resultaten (Studie 2)

De hypothesen werden getest met behulp van een 2 (culturele striktheid: controle versus experimenteel) x 2 (BJW-dreiging: hoog versus laag) variantie-analyse op de negatieve evaluatie-schaal. Hiermee werd ten eerste nagegaan of het BJW-effect in deze studie wel aangetoond kon worden door het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-dreiging op de negatieve evaluatie-schaal in de controleconditie na te gaan. Daarnaast werd weer het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie, het hoofdeffect van de culturele striktheidmanipulatie en het interactie-effect van BJW-dreiging en culturele striktheid op de negatieve evaluatie-schaal bestudeerd.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld

Verwacht werd dat in de controleconditie Utrechtse slachtoffers negatiever geëvalueerd zouden worden dan Groningse slachtoffers. Een verkrachting binnen de leefwereld van de deelnemers vormt immers een hogere BJW-dreiging dan een verkrachting in een stad waar ze niet wonen. Ook in Studie 2 werd het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal in de controleconditie echter niet gevonden, $F(1, 109) = 0.58, p > .31, \eta_p^2 = .01$.

Ook het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal bleek in Studie 2 niet statistisch significant te zijn, $F(1, 109) = 1.02, p > .31, \eta_p^2 = .01$. Het verwachte BJW-effect werd dus ook niet gevonden als de tegen-culturele primeconditie mee werd genomen in de analyse.

Culturele striktheid

Het hoofdeffect van de culturele striktheidmanipulatie op de negatieve evaluatie-schaal werd nagegaan in de uitgevoerde variantie-analyse. De verwachting dat mensen in een strikte culturele staat onschuldige slachtoffers negatiever zouden evalueren dan mensen in een losse culturele staat zouden doen, was weer niet statistisch significant, $F(1, 109) = 2.51, p > .11, \eta_p^2 = .02$.

Interactie-effect BJW-dreiging en culturele striktheid

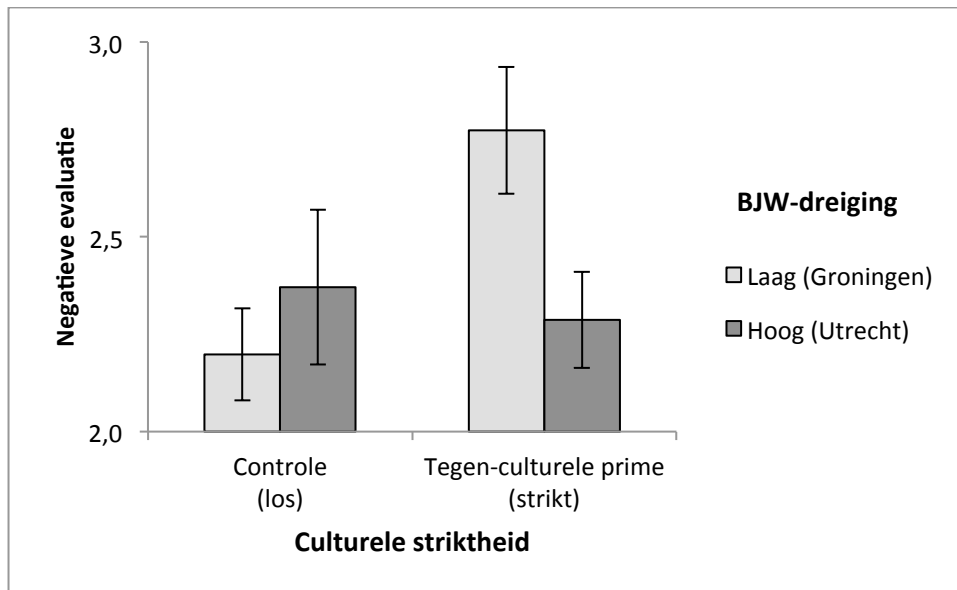
De focus in het onderzoek lag uiteraard op de vraag wat culturele striktheid zou doen met de beoordeling van slachtoffers na ervaren BJW-dreiging. De toevoeging van de tegen-culturele prime was immers het vernieuwende aspect van het onderzoek. Uit deze studie bleek dat de interactie tussen BJW-dreiging en tegen-culturele prime inderdaad effect had op de negatieve evaluatie van onschuldige slachtoffers, $F(1, 109) = 4.54, p < .04, \eta_p^2 = .04$. Figuur 2 geeft weer hoe dit interactie-

effect in elkaar steekt. Om erachter te komen of de verschillen per conditie significant waren, werden in de 2 x 2 variantie-analyse ook de enkelvoudige hoofdeffecten op de negatieve evaluatieschaal getoetst.

Eerst werd nagegaan of het effect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatieschaal in de controle- en experimentele conditie significant was. Er trad, zoals eerder beschreven, geen enkelvoudig hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatieschaal op in de controleconditie, $F(1, 109) = 0.58, p > .31, \eta_p^2 = .01$. In de controleconditie is de evaluatie van Utrechtse slachtoffers dus niet significant negatiever dan die van Groningse slachtoffers. In de experimentele striktheidconditie was er wel een significant verschil in negatieve evaluatie tussen lage en hoge BJW-dreiging, $F(1, 109) = 4.91, p < .03, \eta_p^2 = .04$. Dit effect was echter, in tegenstelling tot de controleconditie, niet conform de BJW-theorie. Juist als de BJW-dreiging in de manipulatieconditie laag was, werden slachtoffers negatiever geëvalueerd dan wanneer de BJW-dreiging hoog was.

Vervolgens werd nagegaan of de tegen-culturele prime voor significante verschillen op de negatieve evaluatieschaal zorgde in de lage en de hoge BJW-dreigingsconditie. Bij een lage BJW-dreiging zorgde de tegen-culturele striktheidprime inderdaad voor een significant negatievere evaluatie van slachtoffers, $F(1, 109) = 6.80, p = .01, \eta_p^2 = .06$. Hoewel de evaluatie in de hoge BJW-dreigingsconditie ook negatiever was als mensen met culturele striktheid werden geprimed dan wanneer ze ongemoeid waren gelaten, was dit effect in deze conditie niet statistisch significant, $F(1, 109) = 0.17, p > .67, \eta_p^2 = .00$.

Figuur 2. Gemiddelde scores inclusief standaardfouten op negatieve evaluatie-schaal uitgesplitst naar culturele striktheid en BJW-dreiging (Studie 2)

Ondanks dat in Studie 2 de vernieuwde BJW-manipulatie in combinatie met de culturele striktheidprime robuustere resultaten opleverden dan in Studie 1, kon het BJW-effect op de negatieve evaluatie van slachtoffers weer niet worden gevonden. Om na te gaan of het voor bepaalde individuele items wel mogelijk was het BJW-effect aan te tonen, werd per item getoetst of er een significant enkelvoudig hoofdeffect van de BJW-manipulatie in de controleconditie optrad. Ook werd weer per item het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie, het hoofdeffect van de culturele striktheidsmanipulatie en het interactie-effect van BJW en culturele striktheid nagegaan.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld (univariaat niveau)

Het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie kon in de controleconditie slechts met één item aangetoond worden. Dit was de stelling 'Ik denk dat hetgeen Sara overkomen is komt door de persoon die ze is', $F(1, 109) = 7.38, p < .01, \eta_p^2 = .07$. Dit effect was conform de BJW-theorie en een hoge BJW-dreiging zorgde er dus voor dat mensen het delict meer aan de persoon toeschreven, dan een lage BJW-dreiging.

Ook werd in Studie 2 weer per item het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie getoetst. Het BJW-effect leek bij één item op te treden, namelijk bij 'Ik denk dat Sara zich onverantwoordelijk heeft gedragen in haar situatie', $F(1, 109) = 6.88, p = .01, \eta_p^2 = .06$. Echter, bij het nader bestuderen van de

data bleek dat bij dit item het tegenovergestelde van het BJW-effect gebeurde. Bij een lage BJW-dreiging werden slachtoffers onverantwoordelijker beoordeeld dan bij een hoge BJW-dreiging, wat de BJW-theorie dus enkel tegenspreekt.

Culturele striktheid (univariaat niveau)

Ondanks dat er geen significant hoofdeffect van culturele striktheid werd gevonden op de negatieve evaluatieschaal, bleek bij de analyse op univariaat niveau dat dit hoofdeffect wel bij vier individuele items optrad. Mensen die geprimed waren met de culturele striktheid, waren het in hogere mate eens met de negatieve oordelen van onschuldige slachtoffers dan mensen in de controleconditie. Dit gold ten eerste voor 'Ik denk dat Sara zich onverantwoordelijk heeft gedragen in haar situatie', $F(1, 109) = 4.19, p < .05, n_p^2 = .04$. De tweede stelling waarvoor een significant hoofdeffect van culturele striktheid werd gevonden was 'Ik denk dat Sara erg onvoorzichtig is geweest', $F(1, 109) = 7.11, p < .01, n_p^2 = .06$. Ook vonden mensen in de tegen-culturele primeconditie dat Sara zich dommer had gedragen dan mensen die over een normale dag hadden nagedacht. Dit liet de stelling 'Ik vind dat Sara zich dom heeft gedragen', $F(1, 109) = 4.92, p < .03, n_p^2 = .04$, zien. De vierde stelling waarvoor een hoofdeffect werd gevonden van culturele striktheid was 'Ik vind dat Sara beter had moeten weten', $F(1, 109) = 7.05, p < .01, n_p^2 = .06$. Deze vier stellingen laten zien dat de culturele striktheidsprime ervoor zorgt dat mensen onschuldige slachtoffers op deze aspecten negatiever beoordelen.

Sub-schaal items met significant striktheid-effect

De vier stellingen die een significant hoofdeffect van culturele striktheid vertoonden, werden samengevoegd tot een sub-schaal welke een Cronbach's alfa van .85 had. Deze sub-schaal vertoonde een significant hoofdeffect van culturele striktheid, $F(1, 109) = 4.56, p < .04, n_p^2 = .04$, wat dus liet zien dat mensen die geprimed waren met culturele striktheid, slachtoffers op deze sub-schaal negatiever beoordeelden dan mensen in de controleconditie.

Interactie-effect BJW-dreiging en culturele striktheid (univariaat niveau)

De negatieve evaluatie-schaal van 20 items liet in Studie 2, zoals eerder beschreven, een significant interactie-effect tussen BJW-dreiging en culturele striktheid zien. Ook werd per item nagegaan of dit interactie-effect tussen BJW-dreiging en culturele staat gevonden kon worden. Daarnaast werden de enkelvoudige hoofdeffecten van de BJW-dreiging binnen de controle en experimentele conditie getoetst op de items die een significant interactie-effect lieten zien. Het interactie-effect van BJW-dreiging en culturele striktheid was bij drie items significant.

Ten eerste vertoonde de stelling 'Ik denk dat hetgeen Sara overkomen is komt door de persoon die ze is' een significant interactie-effect, $F(1, 109) = 4.39, p < .04, \eta_p^2 = .04$. Er werd in de controleconditie bij een hoge BJW-dreiging meer ingestemd met deze stelling dan bij een lage BJW-dreiging, $F(1, 109) = 7.38, p < .01, \eta_p^2 = .06$, terwijl dit in de tegen-culturele primeconditie juist andersom was. In de primeconditie werd, hoewel niet significant, meer met deze stelling ingestemd als de BJW-dreiging laag was ten opzichte van hoog, $F(1, 109) = .07, p > .78, \eta_p^2 = .00$.

Ook de stelling 'Ik denk dat hetgeen Sara is overkomen te wijten is aan haar persoonlijkheid', vertoonde een significant interactie-effect, $F(1, 109) = 4.54, p < .04, \eta_p^2 = .04$. In de controleconditie leek dat hetgeen Sara is overkomen meer aan haar persoonlijkheid te worden gewijd als de BJW-dreiging hoog was ten opzichte van laag, maar enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie was in de controleconditie niet significant, $F(1, 109) = 2.96, p > .08, \eta_p^2 = .03$. In de experimentele conditie leek meer met deze stelling ingestemd te worden bij een lage BJW-dreiging in vergelijking met een hoge BJW-dreiging, maar ook in deze conditie was het enkelvoudige hoofdeffect niet significant, $F(1, 109) = 1.72, p > .19, \eta_p^2 = .01$.

De derde stelling waarbij een significant interactie-effect optrad tussen BJW-dreiging en culturele staat was 'Wat Sara is overkomen, heeft ze uitgelokt door hoe ze is', $F(1, 109) = 4.99, p < .03, \eta_p^2 = .04$. Hoewel het interactie-effect weer dezelfde richting in gaat als de vorige twee stellingen, zijn de enkelvoudige hoofdeffecten wederom niet significant. In de controleconditie werd niet significant meer ingestemd bij een hoge BJW-dreiging dan bij een lage, $F(1, 109) = 2.83, p > .09, \eta_p^2 = .03$. En ook in de experimentele conditie waren deelnemers het niet significant meer eens met deze stelling als de BJW-dreiging laag was ten opzichte van hoog, $F(1, 109) = 2.22, p > .13, \eta_p^2 = .02$.

Sub-schaal items met significant interactie-effect

Met de drie items die een significant interactie-effect vertoonden tussen BJW-dreiging en culturele striktheid werd een sub-schaal gevormd waarvan de Cronbach's alfa .85 was. Op deze sub-schaal werd logischerwijs ook een significant interactie-effect tussen BJW-dreiging en culturele striktheid gevonden, $F(1, 109) = 4.30, p = .04, \eta_p^2 = .04$. Zoals verwacht kon worden naar aanleiding van de analyses op univariaat niveau, was de evaluatie van Sara op deze sub-schaal in de controleconditie negatiever als de BJW-dreiging hoog was ten opzichte van laag, $F(1, 109) = 4.06, p < .05, \eta_p^2 = .03$. In de experimentele conditie werd Sara op deze sub-schaal negatiever beoordeeld als de BJW-dreiging laag was ten opzichte van hoog, maar dit effect was niet significant, $F(1, 109) = .84, p > .36, \eta_p^2 = .01$.

Discussie (Studie 2)

Hoewel er in deze studie meer verschillen te zien zijn in de negatieve reactie op onschuldige slachtoffers dan in studie 1, kan aan de hand van deze studie wederom het BJW-effect niet aangetoond worden. Ondanks dat vanuit de BJW-theorie verwacht kon worden dat deelnemers onschuldige slachtoffers uit hun leefomgeving negatiever zouden beoordelen dan onschuldige slachtoffers uit Groningen, bleek dit niet het geval te zijn. Wel toont Studie 2 aan dat als mensen in een losse cultuur blootgesteld worden aan een tegen-culturele striktheidprime en hun geloof in een rechtvaardige wereld wordt bedreigd, ze duidelijk anders reageren op onschuldige slachtoffers, dan als het geloof in een rechtvaardige wereld wordt bedreigd van mensen die ongemoeid zijn gelaten. Dit interactie-effect tussen BJW-dreiging en culturele striktheid is echter niet conform de verwachting. In de controleconditie werden Utrechtse slachtoffers zoals verwacht negatiever beoordeeld dan Groningse, maar in de experimentele conditie werden Groningse slachtoffers daarentegen negatiever beoordeeld dan Utrechtse. Dit terwijl juist werd verwacht dat Utrechtse slachtoffers een hogere BJW-dreiging zouden vormen en mensen in een strikte culturele staat negatievere reacties zouden vertonen op slachtoffers na een hoge BJW-dreiging.

De antwoorden op de culturele striktheidsprime zorgden echter opnieuw voor twijfel of deze wel het beoogde effect had. Weer bleek achteraf dat de vragen naar maatschappelijke regels een deel van de deelnemers had laten denken aan tolerantie en niet oordelen over anderen. Zoals ook al na Studie 1 werd aangegeven, zijn dit typische kenmerken van een losse cultuur, wat het niet waarschijnlijk maakt dat deelnemers in een strikte culturele staat waren gebracht.

Studie 3

Om Studie 3 in hogere mate vergelijkbaar te maken met de voorgaande BJW-onderzoeken waarin het BJW-effect wel werd gevonden (Hafer & Bègue, 2005), werden in de controleconditie de vier vragen over een normale dag verwijderd. Daarnaast waren alle deelnemers in Studie 1 en 2 studenten. Studenten vormen hun oordeel mogelijk op een andere wijze dan niet-studenten en om deze reden werden in Studie 3 niet-studenten gevraagd deel te nemen. Tot slot werd een tweede tegen-culturele prime aan deze studie toegevoegd.

Methode (Studie 3)

Deelnemers en experimentele procedure

Honderdtachtig mensen (88 mannen en 92 vrouwen) met een gemiddelde leeftijd van 37 jaar ($SD = 17.67$) vulden op verschillende plaatsen in de binnenstad van Utrecht een papieren vragenlijst in. Hun leeftijd varieerde van 16 tot en met 86 jaar. Voornamelijk niet-studenten werden gevraagd deel te nemen, maar aangezien de steekproef de gehele samenleving dient te weerspiegelen, werden studenten niet uitgesloten van het onderzoek. De deelnemers werden op willekeurige wijze verdeeld over de 4 condities van het 3 (culturele striktheid: controle- versus 2 experimentele condities) x 2 (BJW: hoog versus laag) factoriële ontwerp.

Tabel 3. Gemiddelde leeftijd, standaarddeviatie en aantal mannen en vrouwen per conditie (Studie 3)

	N	M	SD	N	N	N	N	N	N
	Totaal	Leeftijd	Leeftijd	Controle BJW laag	Controle BJW hoog	Strikt 1 BJW laag	Strikt 1 BJW hoog	Strikt 2 BJW laag	Strikt 2 BJW hoog
Mannen	88	35,74	17,30	16	17	12	16	15	12
Vrouwen	92	37,28	18,08	14	13	18	14	15	18
Totaal	180	36,53	17,67	30	30	30	30	30	30

Culturele striktheidmanipulatie

Ook Studie 3 maakte gebruik van de experimentele methode voor intercultureel onderzoek gebruikt door Van den Bos en collega's (2010 & 2013). In deze studie werd naast de eerder gebruikte tegen-culturele prime nog een tweede tegen-culturele prime toegevoegd. De tegen-culturele prime die in Studie 2 werd gebruikt, bleef exact hetzelfde (Bijlage 6). Deze zal in Studie 3 de normconforme prime worden genoemd. Daarnaast werd er op een andere wijze geprobeerd deelnemers in een strikte culturele staat te brengen. In plaats van te vragen naar gedrag, gedachten en gevoelens bij normconform gedrag van de deelnemers zelf, werd gevraagd naar reacties op normafwijkend gedrag

van anderen. De volgende vier vragen werden gesteld: 1. 'Hoe reageert u als belangrijke maatschappelijke regels worden geschonden?', 2. 'Wat gaat er door u heen als belangrijke normen en waarden worden overtreden?', 3. 'Zou u hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe u zich voelt als maatschappelijke regels worden overtreden?', 4. 'Denk aan een specifieke situatie waarin een ander persoon zich niet hield aan geldende maatschappelijke regels. Zou u hieronder zo kort mogelijk die situatie willen omschrijven?'. Deze nieuwe tegen-culturele prime zal de normafwijkende prime worden genoemd (Bijlage 9). Met deze normafwijkende prime werd ook gepoogd mensen in een strikte culturele staat te brengen waarbij ze het belangrijk vinden dat mensen zich conformeren aan sociale normen en normafwijkend gedrag afkeuren.

In de controleconditie werden de Nederlandse deelnemers niet geprimed en werd dus verondersteld dat zij vanuit een losse culturele staat hun oordeel over slachtoffers zouden vormen. De vier open vragen over een normale dag, die in Studie 1 en 2 als controleconditie dienden, werden in deze studie achterwege gelaten. De vragenlijst begon dus direct met de verkrachtingscasus.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld

Dezelfde verkrachtingscasus als in Studie 2 werd ook in deze studie als BJW-manipulatie gebruikt. Een verkrachting in Utrecht diende dus als hoge BJW-dreiging (Bijlage 7) en een verkrachting in Groningen als lage BJW-dreiging (Bijlage 8).

Negatieve evaluatie-vragenlijst

De negatieve evaluatie-vragenlijst die in de voorgaande twee studies is gebruikt, werd ook in deze studie gebruikt (Bijlage 5). De stelling 'Wat Sara is overkomen, zou elk meisje kunnen overkomen' werd in SPSS weer omgecodeerd. Van deze 20 items werd een negatieve evaluatie-schaal aangemaakt, welke een Cronbach's alfa had van .94. Ook werden de 20 items weer op univariaat niveau getoetst, maar dit leverde geen significante resultaten op en zullen niet worden vermeld bij de resultaten.

Resultaten (Studie 3)

De toevoeging van de tweede culturele striktheidprime veranderde het experimentele ontwerp en daarom werd er in deze studie een 3 (culturele striktheid: controle, normconforme prime en normafwijkende prime) x 2 (BJW-dreiging: hoog versus laag) variantie-analyse op de negatieve evaluatie-schaal uitgevoerd. Om na te gaan of het BJW-effect in Studie 3 wel aangetoond kon worden, werd het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal in de controleconditie weer nagegaan. Daarnaast werd het hoofdeffect van de BJW-

manipulatie in de controle- en de culturele striktheidcondities samen, de hoofdeffecten van de twee culturele striktheidprimes en het interactie-effect BJW-dreiging x culturele striktheid op de negatieve evaluatie-schaal getoetst.

Bedreiging van geloof in een rechtvaardige wereld

In Studie 3 leek het BJW-experiment, door het verwijderen van de vragen naar een normale dag in de controleconditie, nog meer op voorgaande experimenten en er werd dus weer verwacht dat slachtoffers bij een hoge BJW-dreiging negatiever geëvalueerd zouden worden dan bij een lage BJW-dreiging. Het enkelvoudige hoofdeffect van de BJW-manipulatie in de controleconditie op de negatieve evaluatie-schaal was echter wederom niet significant, $F(1, 164) = 0.01, p > .90, \eta_p^2 = .00$.

De toevoeging van de tegen-culturele striktheidprimes veranderde ook in Studie 3 niets aan het uitblijven van het BJW-effect, want ook het algehele hoofdeffect van de BJW-manipulatie op de negatieve evaluatie-schaal was niet significant $F(1, 164) = 0.13, p > .90, \eta_p^2 = .00$. In de controle- en manipulatiecondities samen werden slachtoffers dus niet negatiever geëvalueerd als de BJW-dreiging hoog was ten opzichte van laag.

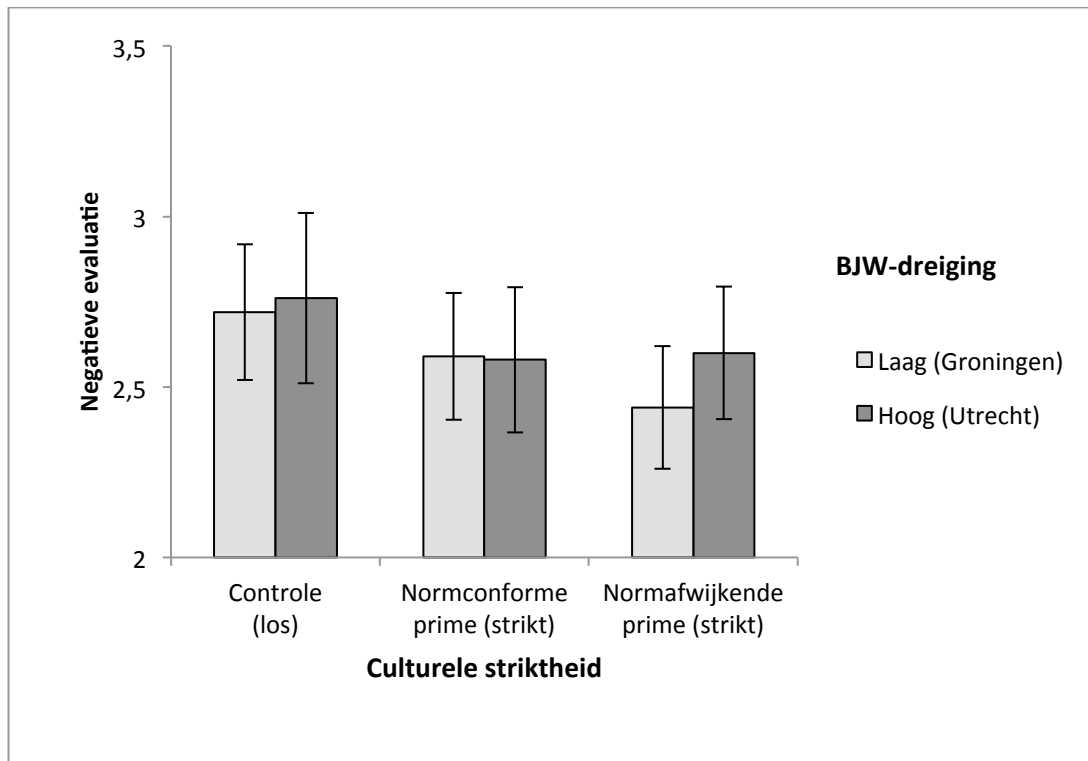
Culturele striktheid

Ondanks de toevoeging van een tweede tegen-culturele prime werd wederom geen hoofdeffect van culturele striktheid gevonden op de negatieve evaluatie-schaal, $F(1, 164) = 0.59, p > .55, \eta_p^2 = .01$. Deelnemers die waren blootgesteld aan de culturele striktheidprimes beoordeelden slachtoffers dus niet negatiever dan deelnemers in de controleconditie.

Interactie-effect BJW-dreiging en culturele striktheid

Na het opmerkelijke interactie-effect in Studie 2, was in Studie 3 de aandacht ook voornamelijk gericht op dit interactie-effect. Het interactie-effect tussen BJW-dreiging en culturele striktheid op de negatieve evaluatie-schaal bleek echter in Studie 3 niet significant te zijn, $F(1, 164) = .09, p > .91, \eta_p^2 = .00$. BJW-dreiging had dus in de culturele striktheidcondities geen ander effect op de evaluatie van slachtoffers dan in de controleconditie. Figuur 3 geeft de resultaten van deze studie weer.

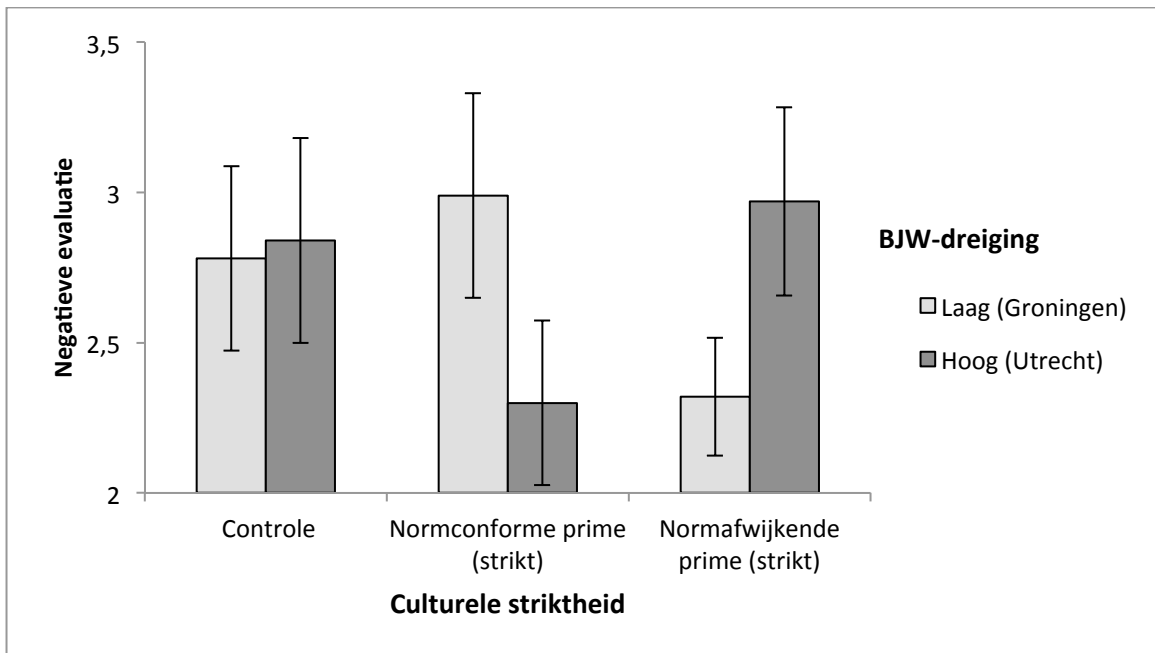
Figuur 3. Gemiddelde scores inclusief standaardfouten op negatieve evaluatie-schaal uitgesplitst naar culturele striktheid en BJW-dreiging (Studie 3).

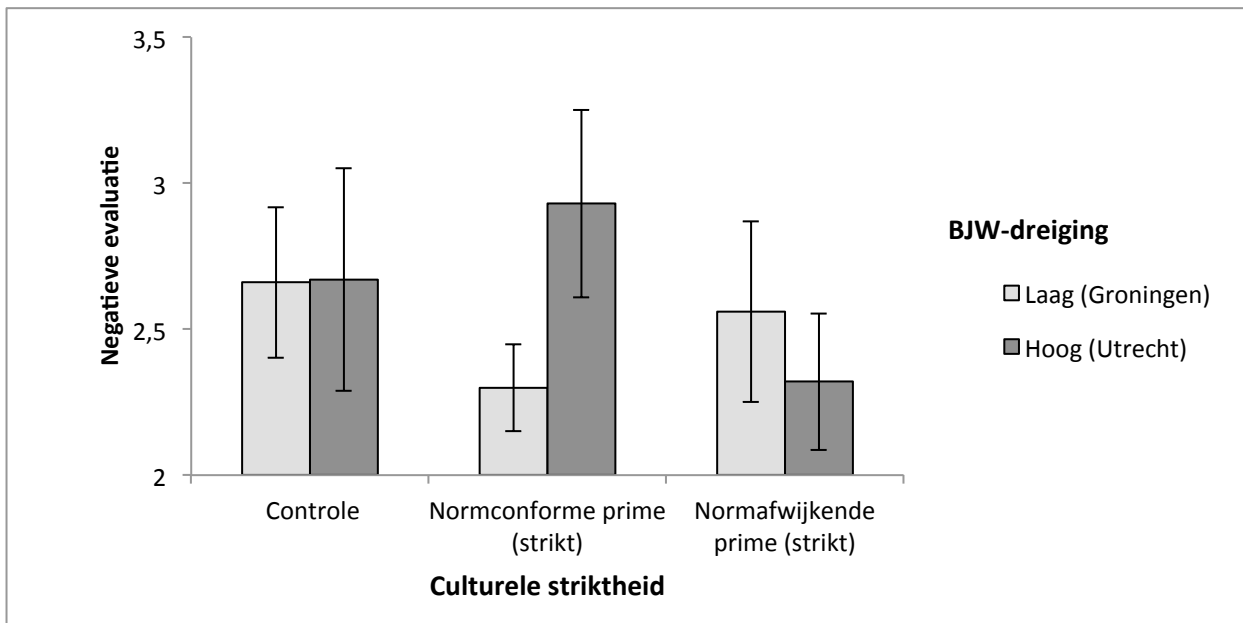
Sekseverschillen in negatieve evaluatie

Hoewel in het voorliggende onderzoek geen focus ligt op sekseverschillen, is het natuurlijk wel mogelijk dat er verschillen tussen mannen en vrouwen optreden. Daarom werd deze variabele ook meegenomen in de analyse. Het driewegsinteractie-effect tussen BJW-dreiging, de experimentele prime en sekse bleek significant te zijn, $F(1, 164) = 3.41$, $p < .04$, $\eta_p^2 = .04$. Bij het nader bestuderen van dit driewegsinteractie-effect bleek dat mannen en vrouwen in de twee culturele striktheidmanipulaties tegenovergestelde reacties vertonen. Deze verschillen zijn duidelijk weergegeven in Figuur 4 en Figuur 5.

Figuur 4. Gemiddelde scores inclusief standaardfouten van mannen op negatieve evaluatie-schaal uitgesplitst naar culturele striktheid en BJW-dreiging (Studie 3)

Figuur 5. Gemiddelde scores inclusief standaardfouten van vrouwen op negatieve evaluatie-schaal uitgesplitst naar culturele striktheid en BJW-dreiging (Studie 3)

Om erachter te komen of de negatieve evaluaties bij een hoge en lage BJW-dreiging binnen de manipulatiecondities significant verschilden, werden in de variantie-analyse de enkelvoudige hoofdeffecten op de negatieve evaluatie-schaal voor mannen en vrouwen apart nagegaan.

Mannen

Zoals Figuur 4 al deed verwachten, verschilden de negatieve evaluaties van mannen in de controleconditie niet significant bij een hoge of een lage BJW-dreiging, $F(1, 164) = .03, p > .86, \eta_p^2 = .00$. In de normconforme primeconditie lijken Groningse slachtoffers negatiever geëvalueerd te worden dan Utrechtse slachtoffers. Met andere woorden, een lage BJW-dreiging zorgde in deze conditie bij mannen voor een negatievere evaluatie dan een hoge BJW-dreiging. Dit enkelvoudige hoofdeffect op de negatieve evaluatie-schaal was echter niet significant, $F(1, 164) = 2.59, p > .10, \eta_p^2 = .02$. In de normafwijkende primeconditie lijken mannen Utrechtse slachtoffers negatiever te beoordelen dan Groningse slachtoffers, maar ook dit verschil is niet significant, $F(1, 164) = 2.10, p > .14, \eta_p^2 = .01$.

Vrouwen

Figuur 5 laat zien dat ook vrouwen in de controleconditie niet anders reageren op onschuldige slachtoffers als de BJW-dreiging hoog of laag is, $F(1, 164) = .00, p > .99, \eta_p^2 = .00$. In de normconforme primeconditie lijken vrouwen, in tegenstelling tot mannen, Utrechtse slachtoffers negatiever te beoordelen dan Groningse slachtoffers. Uit het enkelvoudige hoofdeffect van BJW-dreiging op de negatieve evaluatie-schaal binnen deze primeconditie, blijkt dit effect echter niet significant te zijn, $F(1, 164) = 2.31, p > .13, \eta_p^2 = .01$. Daarnaast lijkt de normafwijkende prime ervoor te zorgen dat vrouwen Groningse slachtoffers negatiever beoordelen dan Utrechtse slachtoffers, maar ook dit verschil is niet significant $F(1, 164) = 0.44, p > .50, \eta_p^2 = .00$.

Discussie (Studie 3)

Studie 3 kon wederom het BJW-effect niet aantonen. Het feit dat het BJW-effect in Studie 1 en 2 niet gevonden werd, kan dus niet verklaard worden doordat de proefpersonen allemaal studenten waren. Ook de vier vragen naar een normale dag waren hierop niet van invloed. De twee culturele striktheidprimes hadden in combinatie met BJW-dreiging op mannen en vrouwen een ander effect op de beoordeling van slachtoffers.

Algemene discussie

Dit onderzoek poogde meer inzicht te krijgen in het verbazingwekkende fenomeen secundaire victimisatie. De verwachte invloed hierop van geloof in een rechtvaardige wereld en van culturele striktheid werd nauwkeurig onderzocht door middel van drie experimenten. Zowel geloof in een rechtvaardige wereld, als culturele striktheid bleken echter een aanzienlijk zwakker effect te hebben op secundaire victimisatie dan werd verwacht. Secundaire victimisatie treedt in deze drie studies nauwelijks op wat een erg positief beeld schept van de reacties op slachtoffers in de Nederlandse samenleving. Er kunnen echter ook alternatieve redenen zijn waarom secundaire victimisatie in deze studies niet optrad, waardoor we helaas niet direct de conclusie kunnen trekken dat onschuldige slachtoffers helemaal niet negatief worden beoordeeld door hun omgeving.

Geloof in een rechtvaardige wereld

Ten eerste probeerde het huidige onderzoek, het BJW-effect op secundaire victimisatie nogmaals aan te tonen. Aan de hand van de vele voorgaande onderzoeken naar het geloof in een rechtvaardige wereld (Hafer & Begue, 2005) werd verwacht dat een hoge BJW-dreiging een negatievere evaluatie van slachtoffers tot gevolg zou hebben dan een lage BJW-dreiging. Ondanks dat de BJW-dreiging op verschillende wijzen werd gemanipuleerd en het effect werd getoetst onder verschillende doelgroepen, kon het verwachte BJW-effect tot drie keer toe niet worden aangetoond. Als het geloof in een rechtvaardige wereld sterker werd bedreigd doordat de dader van een verkrachting niet was gepakt, werden de slachtoffers niet negatiever beoordeeld dan wanneer de dader wel gepakt was. Ook het gegeven dat de verkrachting in de eigen leefomgeving had plaatsgevonden en daardoor een sterkere BJW-dreiging vormt, had geen invloed op de negatieve evaluatie van slachtoffers. Zowel de reacties van studenten als van niet-studenten werden niet beïnvloed door de BJW-manipulatie.

Zonder direct de gehele BJW-theorie in twijfel te trekken, kan het uitblijven van secundaire victimisatie logischerwijs twee oorzaken hebben. De eerste mogelijkheid is dat mensen de BJW-dreiging niet als dreiging hebben ervaren. Zoals in de inleiding werd uitgelegd, komt secundaire victimisatie voort uit het beschermingsmechanisme van het geloof in een rechtvaardige wereld (Lerner, 1978). Om dit niet-rationele proces te activeren is het volgens Lerner noodzakelijk dat de stimuli emotionele impact op iemand maakt. Hij beargumenteert dit aan de hand van het duale procesmodel van Chaiken en Trope (1999). Volgens Lerner (2003) zal iemand die niet emotioneel betrokken is geraakt door de stimuli, voldoende tijd en cognitieve middelen hebben om een oordeel te vellen dat is gebaseerd op sociale wenselijkheid. Als iemand wel emotioneel betrokken is geraakt, zijn deze cognitieve middelen niet aanwezig en zal de reactie op het slachtoffer meer gebaseerd zijn op de automatische en onbewuste behoefte om het geloof in een rechtvaardige wereld te herstellen.

Het kan zijn dat de geschreven verkrachtingsscenario's onvoldoende emotionele betrokkenheid uitlokten, waardoor mensen de oordelen over het slachtoffer grotendeels rationeel vormden. Vervolgonderzoek kan daarom beter gebruik maken van videotapes van slachtoffers of figuranten die een slachtoffer pretenderen te zijn.

De tweede mogelijkheid voor het uitblijven van secundaire victimisatie na de BJW-dreiging is dat mensen de BJW-dreiging wel als dreiging hebben ervaren, maar dat het geloof in een rechtvaardige wereld op een andere manier werd hersteld. Lerner stelt dat er verschillende manieren zijn om het geloof in een rechtvaardige wereld te herstellen. Naast dat het gedrag en de persoonlijkheid van slachtoffers negatiever geëvalueerd kan worden om het geloof in een rechtvaardige wereld te herstellen, kan dit bijvoorbeeld ook gedaan worden door het leed van de slachtoffers te onderschatten (Lerner, 1980). Omdat het voorgelegde verkrachtingsscenario erg beknopt was, bleef er veel ruimte over om het onrecht op een andere manier te herstellen dan door middel van secundaire victimisatie.

Culturele striktheid

Het vernieuwende aspect van dit onderzoek is de koppeling van culturele striktheid aan geloof in een rechtvaardige wereld en daarmee aan secundaire victimisatie. Een strikte cultuur wordt gekenmerkt door een afkeurende reactie op normafwijkend gedrag, wat vergelijkbaar is met de beschermingsmechanismen van het geloof in een rechtvaardige wereld. Om die reden werd verwacht dat secundaire victimisatie meer op zou treden in een strikte cultuur. Dit werd getoetst door mensen in een losse cultuur ofwel ongemoeid te laten, ofwel door middel van een tegen-culturele prime in een strikte culturele staat te brengen. De verwachting was ten eerste dat mensen in een strikte culturele staat onschuldige slachtoffers negatiever zouden beoordelen dan mensen in een losse culturele staat. Hoewel dit effect in zeer kleine mate wel optrad in Studie 1 en 2, werd het in Studie 3 niet gevonden en was het aanzienlijk zwakker dan verwacht. Door de uiteenlopende resultaten uit de drie studies blijft het moeilijk een eenduidig beeld te vormen over de voorspellende factor van culturele striktheid op secundaire victimisatie.

Maar de voornaamste interesse was gevestigd op hoe culturele striktheid en BJW-dreiging samen de oordelen van onschuldige slachtoffers zouden beïnvloeden. Hierover werd verwacht dat een hoge BJW-dreiging de negatieve oordelen van mensen in een strikte culturele staat meer zou beïnvloeden dan dat deze hoge BJW-dreiging zou doen bij de negatieve oordelen van mensen in een losse culturele staat. Dat zou dus betekenen dat mensen in de controleconditie slachtoffers bij een hoge BJW-dreiging al negatiever beoordelen, maar dat dit BJW-effect nog sterker is als mensen in een

strikte culturele staat waren gebracht. Zoals al eerder aangeduid, werd het BJW-effect in de controleconditie in geen enkel experiment gevonden en daarnaast bleek de BJW-dreiging in combinatie met de tegen-culturele prime juist het tegenovergestelde effect te hebben op de beoordeling van slachtoffers. In de experimentele conditie werden slachtoffers namelijk negatiever beoordeeld als de BJW-dreiging laag was. Dit effect was echter zeer zwak en werd wederom in het derde experiment zelfs helemaal niet gevonden.

Hoewel deze experimentele methode voor intercultureel onderzoek zeer bruikbaar is om meer grip te kunnen krijgen op de psychologische dimensie van culturele verschillen, is het belangrijk dat het onderzoek in beide culturen wordt uitgevoerd (Van den Bos e.a., 2010, 2013). Naast de verschillen tussen controle en experimentele conditie binnen een cultuur, zullen ook de verschillen tussen de controlecondities van de twee culturen moeten worden nagegaan. Het is namelijk van belang te weten of er daadwerkelijk verschillen optreden in de afhankelijke variabele tussen culturen voordat deze verklaard kunnen worden. In dit geval is het effect van secundaire victimisatie enkel gemeten in een losse cultuur. Hoewel het interessant is na te gaan hoe de reacties op slachtoffers in een strikte cultuur zich verhouden tot de reacties op slachtoffers in een losse cultuur, kunnen die aan de hand van dit onderzoek niet gelinkt worden aan de beschermingsmechanismen van het geloof in een rechtvaardige wereld. De eventuele verschillen zouden dus niet verklaard kunnen worden aan de hand van de psychologische processen om het geloof in een rechtvaardige wereld te behouden.

Een beperking aan dit onderzoek is dat niet kan worden nagegaan of mensen daadwerkelijk in een strikte culturele staat verkeerden nadat ze waren geprimed. Gezien de antwoorden, valt te betwijfelen of de tegen-culturele prime wel het beoogde effect heeft gehad. Daaruit bleek namelijk dat veel Nederlanders bij maatschappelijke regels werden herinnerd aan tolerantie, open staan voor anderen of niet oordelen. Dit zijn allemaal voorbeelden van culturele waarden die een losse cultuur typeren in plaats van een strikte cultuur. Het is dus mogelijk dat de tegen-culturele prime bij veel mensen juist de losse cultuur saillant heeft gemaakt. Toekomstig onderzoek kan gericht worden op het ontwikkelen van een verbeterde culturele striktheidsprime. Het blijkt echter zeer lastig te zijn om Nederlanders te laten denken in een strikte normatieve context. Normhandhaving staat in Nederland al jaren op de maatschappelijke agenda. Hoewel normafwijkend gedrag natuurlijk zeer onprettig kan zijn, toont dit onderzoek aan dat de zwakke normatieve cultuur die er in Nederland heerst, op sommige vlakken ook zeker voordelen heeft. Dit onderzoek toont aan hoe moeilijk het is Nederlanders te verleiden tot secundaire victimisatie, waaruit blijkt hoe diepgeworteld tolerantie in onze cultuur zit.

Literatuurlijst

Aguiar, P., Vala, J., Correia, I. & Perreira, C. (2008). Justice in our world and in that of others: Belief in a just world and reactions to victims. *Social Justice Research*, 21, 50–68.

Bal, M. & Van den Bos, K. (2010). The role of perpetrator similarity in reactions toward innocent victims. *European Journal of Social Psychology*, 40, 957-969.

Bal, M. & Van den Bos, K. (2012). Blaming for a Better Future: Future Orientation and Associated Intolerance of Personal Uncertainty Lead to Harsher Reactions Toward Innocent Victims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(7) 835–844.

Chaiken, S., & Trope, Y. (1999). *Dual process theories in social psychology*. New York: Guilford.

Correia, I. & Vala, J. (2003). When will a victim be secondarily victimized? The effect of observer's belief in a just world, victim's innocence and persistence of suffering. *Social Justice Research*, 16, 379–400.

Gelfand, M.J., Raver, J., Nishii, L., Leslie, L., Lun, J., Lim, B.C., Duan, L., Almaliah, A., Ang, S., Arnadottir, J., Aycan, Z., Boehnke, K., Boski, P., Cabecinhas, R., Chan, D., Chhokar, J., D'Amato, A., Ferrer, M., Fischlmayr, I.C., Fischer, R., Fülöp, M., Georgas, J., Kashima, E.S., Kashima, Y., Kim, K., Lempereur, A., Marquez, P., Othman, R., Overlaet, B., Panagiotopoulou, P., Peltzer, K., Perez-Florizno, L.R., Ponomarenko, L., Realo, A., Schei, V., Schmitt, M., Smith, P.B., Soomro, N., Szabo, E., Taveesin, N., Toyama, M., Van de Vliert, E., Vohra, N., Ward, C. & Yamaguchi, S. (2011). Differences between tight and loose cultures: A 33–nation study. *Science*, 332, 1100-1104.

Hafer, C.L. & Bègue, L. (2005) Experimental Research on Just-World Theory: Problems, Developments, and Future Challenges. *Psychological Bulletin*, 131, 128–167.

Kay, A.C., Gaucher, D., Napier, J.L., Callan, M.J. & Laurin, K. (2008). God and the government: Testing a compensatory control mechanism for the support of external systems. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 18–35.

Lerner, M. J. (1980). *Belief in a just world: A fundamental delusion*. Plenum, New York.

Lerner, M.J. (2003). The Justice Motive: Where Social Psychologists Found It, How they Lost It, and

Why They May Not Find It Again. *Personality and Social Psychology Review*, 7, 388–399

Lerner, M.J. & Miller, D.T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85, 1030-1051.

Oyserman, D. (2011) Culture as situated cognition: Cultural mindsets, cultural fluency, and meaning making. *European Review of Social Psychology*, 22, 164-214.

Pennebaker, J.W. & Stone, L.D. (2004). Translating traumatic experiences into language: Implications for child abuse and long-term health. In L.J. Koenig, L.S. Doll, A. O’Leary, & W. Pequegnat (red.), *From child sexual abuse to adult sexual risk: Trauma, revictimization, and intervention*. (pp. 201–216). Washington, DC: American Psychological Association.

Rutjens, B.T. & and Loseman, A. (2009). The society-supporting self: System justification and cultural worldview defense as different forms of self-regulation. *Group Processes & Intergroup Relations*, 13, 241–250.

Smith, E., & Collins, E. C. (2010). *Situated social judgements*. New York: Guilford Press.

Van den Bos, K., Brockner, J., Stein, J.H., Steiner, D.D., Van Yperen, N.W. & Dekker, D.M. (2010). The psychology of voice and performance capabilities in masculine and feminine cultures and contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 638-648.

Van den Bos, K. & Lind, E.A. (2002). Uncertainty management by means of fairness judgments. In M. P. Zanna (red.), *Advances in experimental social psychology*, 34, 1-60.

Van den Bos, K., Müller, P.A., Bussel, A.A.L. van (2009). Helping to overcome intervention inertia in bystander’s dilemmas: Behavioral disinhibition can improve the greater good. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 873-878.

Van den Bos, K., Brockner, J., Van den Oudenalder, M., Kamble, S.V. & Nasabi, A. (2013). Delineating a method to study cross-cultural differences with experimental control: The voice effect and countercultural contexts regarding power distance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 624-634.

Whitson, J. A., & Galinsky, A. D. (2008). Lacking control increases illusory pattern perception. *Science*, 322, 115–117.

Vragenlijst

Hartelijk dank voor je deelname aan mijn onderzoek!

Door middel van deze vragenlijst probeer ik inzicht te krijgen in gedragingen van studenten in verschillende situaties.

Het invullen van deze vragenlijst zal ongeveer 10 minuten duren en de resultaten zullen volledig anoniem worden verwerkt.

Maud Bartelds, masterstudent Universiteit Utrecht

Bedankt dat je deze vragenlijst in wil vullen!

In de maatschappij gelden in elke situatie bepaalde ongeschreven regels. We hebben ze met z'n allen gemaakt en ze helpen ons in verschillende situaties rekening te houden met elkaar. Het kan soms erg storend zijn als mensen zich hier niet naar gedragen. Het doel van deze vragenlijst is erachter te komen welke maatschappelijke regels jij belangrijk vindt en hoe jij je gedraagt en voelt als je je hieraan houdt. Dus, welke maatschappelijke regel vind jij belangrijk en hoe gedroeg en voelde je je toen jij je hieraan hield?

Denk niet al te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnenschieft. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Wat vind jij een belangrijke maatschappelijke regel waar mensen zich aan zouden moeten houden?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedroeg toen je je hield aan die belangrijke maatschappelijke regel?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je voelde toen je je hield aan die belangrijke maatschappelijke regel?

Denk aan een situatie waarin een ander zich niet hield aan deze belangrijke maatschappelijke regel. Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je in die situatie voelde?

Vragenlijst

Hartelijk dank voor je deelname aan mijn onderzoek!

Door middel van deze vragenlijst probeer ik inzicht te krijgen in gedragingen van studenten in verschillende situaties.

Het invullen van deze vragenlijst zal ongeveer 10 minuten duren en de resultaten zullen volledig anoniem worden verwerkt.

Maud Bartelds, masterstudent Universiteit Utrecht

Bedankt dat je deze vragenlijst in wilt vullen!

Het doel van deze vragenlijst is om erachter te komen hoe mensen een normale dag uit hun leven ervaren. Dus, hoe gedragen mensen zich op een normale dag en welke emoties voelen ze op een normale dag?

Denk niet al te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnenschiets. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Zou je hieronder zo kort mogelijk een normale dag uit je leven willen beschrijven?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedraagt op zo'n normale dag?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven welke emoties je ervaart op zo'n normale dag?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je fysiek voelt op zo'n normale dag?

Bijlage 3. Verkrachtingscasus dader niet gepakt (hoge BJW-dreiging Studie 1)

Lees de onderstaande casus goed door en beantwoord vervolgens de vragen.

Utrecht - Sara, een student van 21 jaar, gaat zaterdagavond uit in Utrecht. Ze draagt een sexy jurkje waarmee ze in de kroeg de aandacht van veel mannen trekt. Na een avondje dansen en flirten, fietst ze 's nachts vanuit het centrum van Utrecht alleen naar huis. Sara woont net achter het Wilhelminapark, waar ze normaal gesproken niet in het donker doorheen fietst. Na de hoeveelheid drank die ze deze nacht op heeft, besluit ze toch de kortste route te nemen door het Wilhelminapark. Daar springt een onbekende man voor haar fiets en trekt haar mee de bosjes in. Op brute wijze wordt Sara verkracht. Haar geschreeuw om hulp is tevergeefs, want er is niemand die haar hoort. De dader verdwijnt spoorloos en als Sara de volgende dag aangifte doet, blijkt het onmogelijk om de dader op te sporen. Ze heeft in het donker namelijk niet kunnen zien hoe hij eruit ziet en er waren geen getuigen. Sinds deze gebeurtenis is de angst bij Sara nooit meer verdwenen en ze durft zelfs overdag vaak niet alleen haar huis uit te gaan omdat ze vreest de dader tegen te komen.

Bijlage 4. Verkrachtingscasus dader wel gepakt (lage BJW-dreiging Studie 1)

Lees de onderstaande casus goed door en beantwoord vervolgens de vragen.

Utrecht – Sara, een student van 21 jaar, gaat zaterdagavond uit in Utrecht. Ze draagt een sexy jurkje waarmee ze in de kroeg de aandacht van veel mannen trekt. Na een avondje dansen en flirten, fietst ze 's nachts vanuit het centrum van Utrecht alleen naar huis. Sara woont net achter een stadspark, waar ze normaal gesproken niet in het donker doorheen fietst. Na de hoeveelheid drank die ze deze nacht op heeft, besluit ze toch de kortste route te nemen door het Wilhelminapark. Daar springt een onbekende man voor haar fiets en trekt haar mee de bosjes in. Op brute wijze wordt Sara verkracht. Haar geschreeuw om hulp is tevergeefs, want er is niemand die haar hoort. De volgende dag doet Sara aangifte en de politie weet de dader op te sporen. Hij krijgt een gevangenisstraf opgelegd, dus Sara hoeft niet te vrezen hem weer tegen te komen. Sinds de dader is gepakt, is de angst bij Sara verdwenen en kan ze haar normale leven weer oppakken.

Bijlage 5. Negatieve evaluatie-vragenlijst Studie 1, 2 en 3

De volgende vragen hebben betrekking op de casus die je zojuist hebt gelezen. Geef aan in hoeverre je het eens bent met onderstaande stellingen. De vragen kunnen beantwoord worden op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 7 (helemaal mee eens). Omcirkel het antwoord wat voor jou van toepassing is.

Ik denk dat hetgeen Sara overkomen is komt door hoe ze zich gedragen heeft

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat Sara zich onverantwoordelijk heeft gedragen in haar situatie

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat Sara erg onvoorzichtig is geweest

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat Sara zelf schuld heeft aan wat haar is overkomen

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik vind dat Sara zich dom heeft gedragen

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik vind dat Sara beter had moeten weten

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Wat Sara is overkomen, zou elk meisje kunnen overkomen

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat hetgeen Sara is overkomen aan haar gedrag te wijten is

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Wat Sara is overkomen, heeft ze uitgelokt door haar gedrag

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat hetgeen Sara overkomen is komt door de persoon die ze is

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat Sara hetgeen haar overkomen is ook heeft verdiend

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat Sara onbedachtzamer is dan ik

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat Sara impulsiever is dan ik

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Sara zou geen vriendin van me kunnen zijn

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

In mijn vriendengroep zit niemand die zo onverantwoordelijk is als Sara

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik denk dat hetgeen Sara is overkomen te wijten is aan haar persoonlijkheid

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik vind dat Sara weinig verantwoordelijkheidsgevoel heeft

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Ik vind Sara een erg onvoorzichtig meisje

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Wat Sara is overkomen, heeft ze uitgelokt door hoe ze is

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Door hoe Sara is, zou zo iets haar nog wel eens kunnen overkomen

Helemaal mee oneens 1 2 3 4 5 6 7 *Helemaal mee eens*

Bijlage 6. Tegen-culturele prime (experimentele conditie Studie 2 en Studie 3)

Bedankt dat je deze vragenlijst in wil vullen!

In de maatschappij gelden in elke situatie bepaalde ongeschreven regels. Ze helpen ons in verschillende situaties rekening te houden met elkaar en te weten wat we van anderen kunnen verwachten. Het kan soms erg storend zijn als mensen zich hier niet naar gedragen. Het doel van deze vragenlijst is erachter te komen welke maatschappelijke regels jij belangrijk vindt en hoe jij je gedraagt en voelt als je je hieraan houdt. Dus, welke maatschappelijke regel vind jij belangrijk en hoe gedroeg en voelde je je toen jij je hieraan hield?

Denk niet al te lang na over je antwoord en schrijf op wat je als eerste te binnenschiept. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Wat vind jij een belangrijke maatschappelijke regel waar mensen zich aan zouden moeten houden?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je gedroeg toen je je hield aan die belangrijke maatschappelijke regel?

Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je voelde toen je je hield aan die belangrijke maatschappelijke regel?

Denk aan een situatie waarin een ander zich niet hield aan deze belangrijke maatschappelijke regel. Zou je hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe je je in die situatie voelde?

Bijlage 7. Verkrachtingscasus Utrecht (hoge BJW-dreiging Studie 2 en Studie 3)

Lees de onderstaande casus goed door en beantwoord vervolgens de vragen.

Utrecht - Sara, een Utrechtse studente van 21 jaar, gaat zaterdagavond uit in Utrecht. Ze draagt een sexy jurkje waarmee ze in de kroeg de aandacht van veel mannen trekt. Na een avondje dansen en flirten, fietst ze 's nachts vanuit het centrum van Utrecht alleen naar huis. De kortste route naar huis is via de Zakkendragersteeg, waar Sara normaal gesproken niet in het donker doorheen fietst. Na de hoeveelheid drank die ze deze nacht op heeft, besluit ze toch de kortste route te nemen door het kleine steegje. Plotseling verschijnt er een man in de Zakkendragersteeg en Sara wordt verkracht. Haar geschreeuw om hulp is tevergeefs, want er is niemand die haar kan horen. De dader verdwijnt spoorloos en als Sara de volgende dag aangifte doet, blijkt het onmogelijk om de dader op te sporen.

De volgende vragen hebben betrekking op de casus die je zojuist hebt gelezen.

Waar speelt dit verhaal zich af? (vul in)

.....

Bijlage 8. Verkrachtingscasus Groningen (lage BJW-dreiging Studie 2 en Studie 3)

Lees de onderstaande casus goed door en beantwoord vervolgens de vragen.

Groningen - Sara, een Groningse studente van 21 jaar, gaat zaterdagavond uit in Groningen. Ze draagt een sexy jurkje waarmee ze in de kroeg de aandacht van veel mannen trekt. Na een avondje dansen en flirten, fietst ze 's nachts vanuit het centrum van Groningen alleen naar huis. De kortste route naar huis is via de Hoekstraat, waar Sara normaal gesproken niet in het donker doorheen fietst. Na de hoeveelheid drank die ze deze nacht op heeft, besluit ze toch de kortste route te nemen door het kleine steegje. Plotseling verschijnt er een man in de Hoekstraat en Sara wordt verkracht. Haar geschreeuw om hulp is tevergeefs, want er is niemand die haar kan horen. De dader verdwijnt spoorloos en als Sara de volgende dag aangifte doet, blijkt het onmogelijk om de dader op te sporen.

De volgende vragen hebben betrekking op de casus die je zojuist hebt gelezen.

Waar speelt dit verhaal zich af? (vul in)

.....

Bijlage 9. Normafwijkende prime (experimentele conditie Studie 3)

Bedankt dat u deze vragenlijst in wil vullen!

In de maatschappij gelden in elke situatie bepaalde regels. Deze normen en waarden helpen ons in verschillende situaties rekening te houden met elkaar en te weten wat we van anderen kunnen verwachten. Het kan erg storend zijn als mensen zich hier niet naar gedragen. Het doel van deze vragenlijst is erachter te komen hoe u reageert als belangrijke normen en waarden worden geschonden en hoe u zich dan gedraagt en voelt. Dus, hoe reageert u wanneer belangrijke maatschappelijke regels of normen en waarden worden geschonden?

Denk niet al te lang na over uw antwoord en schrijf op wat u als eerste te binnenschiet. Er zijn geen goede of foute antwoorden.

Hoe reageert u als belangrijke maatschappelijke regels worden geschonden?

Wat gaat er door u heen als belangrijke normen en waarden worden overtreden?

Zou u hieronder zo kort mogelijk willen omschrijven hoe u zich voelt als maatschappelijke regels worden overtreden?

Denk aan een specifieke situatie waarin een ander persoon zich niet hield aan geldende maatschappelijke regels. Zou u hieronder zo kort mogelijk die situatie willen omschrijven?

Stageverslag

Maud Bartelds, 3385086

13 juni 2013

Universiteit Utrecht

Master Sociale Psychologie

Begeleider/Eerste beoordelaar: Prof. Dr. Kees van den Bos

Tweede beoordelaar: Michèle Bal

Keuzemotivatie interne onderzoeksstage

Mijn enthousiasme voor het doen van onderzoek begon tijdens mijn bacheloronderzoek. Desondanks neigde ik bij het horen van de vele keuzemogelijkheden omtrent de stage in eerste instantie toch naar een externe praktijkstage. Na de vele kleine onderzoeken die we tijdens de bachelor al hadden gedaan, was ik vooral benieuwd geworden naar het de praktijk. Ook zag ik mezelf in de toekomst niet werkzaam in het onderzoek, dus dacht ik dat dat een betere voorbereiding om mijn loopbaan zou zijn. Gedurende de oriëntatie op praktijkstages kreeg ik echter al snel de indruk dat de werkzaamheden in dergelijke stages, mede vanwege de korte tijd die voor deze stage staat, niet uitdagend genoeg zouden zijn. En naast dat er tijdens een praktijkstage minder nadruk zou liggen op de ontwikkeling van mijn academische vaardigheden, wat uiteindelijk toch het doel van mijn master is, zou ik ook minder tijd hebben om theoretische verdieping te zoeken in mijn thesis.

De laatste twijfel tussen een interne onderzoeksstage en een praktijkstage verdween na een gesprek met Kees van den Bos over een interne onderzoeksstage. Zijn enthousiasme voor het doen van onderzoek wist hij in dit gesprek weer direct op me over te brengen en ook de onderwerpen waar hij zich mee bezig hield, vond ik erg interessant. Ik verwachtte dat Kees van den Bos me veel zou kunnen bijbrengen over zijn expertise en me daarnaast voldoende vrijheid zou geven mijn eigen ideeën kwijt te kunnen. Het sprak me aan dat ik alle stadia van het onderzoekscyclus in deze interne onderzoeksstage individueel zou doorlopen, omdat ik dan niet afhankelijk hoefde te zijn van anderen.

Onderwerpkeuze

Voordat ik aan de master Sociale Psychologie begon, heb ik vijf maanden in mijn eentje door Zuid-Amerika gereisd. Hier is mijn interesse in cultuurverschillen enorm gegroeid. Doordat ik veel in aanraking kwam met mensen uit andere culturen, leerde ik niet alleen veel van die culturen, maar verkreeg ik ook meer inzicht in de Nederlandse cultuur. Toen Kees van den Bos vertelde dat hij zich bezig hield met intercultureel onderzoek, was ik er al snel over uit dat ik me in mijn interne onderzoeksstage op culturele verschillen wilde gaan richten.

Mijn interesse in culturen gecombineerd met de interesse in hoe mensen met onzekerheden omgaan brachten me ten eerste bij onzekerheidsvermijding en daarmee ook bij culturele striktheid. Het viel me namelijk op dat de regel-oriëntatie binnen onzekerheidsvermijding in onderzoek van Hofstede veel gelijkenissen vertoonde met culturele striktheid in onderzoek van Gelfand. Ook ging ik me verdiepen in onzekerheid in rechtvaardigheidsoordelen, procedurele rechtvaardigheid en uiteindelijk in het geloof in een rechtvaardige wereld.

Theoretische verdieping

In de beginfase heb ik veel interculturele onderzoeken gelezen en veel kennis opgedaan over verschillende culturele dimensies. Ik vond het erg interessant om meer over de psychologische dimensie van cultuurverschillen te weten te komen en merkte dat mijn reiservaring me soms hielp bij het kunnen plaatsen van bepaalde culturele dimensies. In deze fase van theoretische verdieping ontdekte ik dat het me steeds beter af ging verbanden te leggen tussen verschillende onderzoeken en dat het me daardoor ook steeds beter lukte een bepaald onderzoek binnen de context te positioneren.

Op het moment dat toegespitst moest gaan worden op één onderwerp en ik moest bedenken wat ik precies wilde gaan onderzoeken, heb ik gemerkt dat mijn brede interessegebied een struikelblok kan vormen. Ik wilde teveel variabelen in mijn onderzoek betrekken en vond het lastig dingen buiten beschouwing te laten. Gesprekken met mijn begeleider boden me waar nodig sturing en uiteindelijk kwam ik tot toch tot een onderwerp dat in een thesis te bevatten was.

Ontwerp experiment

Het ontwerpen van een experiment leek op voorhand erg makkelijk omdat ik de methode van voorgaande interculturele onderzoeken van Kees van den Bos als voorbeeld kon gebruiken. Het ontwikkelen van het stimulusmateriaal was echter lastiger dan ik had verwacht. Met name de ontwikkeling van de tegen-culturele prime die ik in mijn onderzoek gebruikte, was erg ingewikkeld. Achteraf gezien is het misschien wel onmogelijk om mensen aan de hand van vier vragen in een strikte culturele staat te brengen, aangezien het ook moeilijk is mensen aan te zetten tot normatief gedrag.

Dataverzameling

Het verzamelen van data ging in de eerste twee studies sneller dan ik had verwacht. In deze twee studies werden bij studenten papieren vragenlijsten afgenomen. Bijna alle studenten aan wie ik vroeg of ze deel wilden nemen aan mijn onderzoek, waren hiertoe bereid. In de derde studie vroeg ik niet-studenten of ze een papieren vragenlijst in wilden vullen, maar dit leverde meer moeilijkheden op. Op straat had bijna iedereen haast en op veel plaatsen waar mensen veel tijd hadden om een vragenlijst in te vullen, zoals bij Burgerzaken of in de openbare bibliotheek, werd ik weggestuurd. Uiteindelijk heb ik na veel moeite ook in de laatste studie 180 mensen zover bereid gevonden een vragenlijst in te vullen.

Data-analyse

Toen ik begon met het analyseren van de gegevens van Studie 1 was het alweer anderhalf jaar geleden dat ik met SPSS had gewerkt. Hoewel het werken met SPSS nooit mijn sterkste punt was geweest, had ik er vertrouwen in dat ik dit onder de knie kon krijgen. Het voordeel van ergens niet zo goed in zijn, is dat je veel kan verbeteren en dit merkte ik dan ook bij mijn data-analyses. Het uitvoeren van de analyses en hier betekenis aan geven ging per studie gemakkelijker. Op momenten dat analyses ingewikkelder werden, had ik er soms moeite mee hulp van mijn begeleider te vragen omdat ik van mening was dat ik er zelf uit moest komen. Toen ik uiteindelijk toch om uitleg vroeg, heb ik geleerd dat het niet erg is om af en toe om hulp te vragen. Omdat het voor het eerst mijn eigen onderzoek was, was ik echt benieuwd naar de resultaten. Helaas werd ik in drie studies teleurgesteld door de tegenvallende resultaten. De positieve houding van mijn begeleider werkte op die momenten voor mij erg motiverend om toch weer verder te gaan.

Naast de teleurstelling zorgde de resultaten er ook voor dat ik sterke twijfels ontwikkelde over de geloof in een rechtvaardige wereld-theorie. Bij het eerste experiment dacht ik dat het volledig aan mijn BJW-manipulatie lag, dus ging ik die veranderen. Bij het tweede experiment dacht ik dat het misschien minder sterk zou optreden bij studenten, dus veranderde ik de doelgroep. Ik was toen al wat sceptischer. Maar toen in het derde experiment weer geen BJW-effect optrad, was mijn overtuiging van de BJW-werking die ik in het begin van mijn onderzoek nog had, ondertussen grotendeels verdwenen.

Schriftelijke rapportage

Bij het schrijven van de resultaten werd duidelijk dat nauwkeurigheid een aandachtspunt voor mij is. Dat is iets waar ik in de toekomst aan moet werken. Daarentegen was het behouden van het overzicht wel een kwaliteit, waar ik bij het schrijven van mijn inleiding en discussie voordeel van had. Ik werd meerdere malen verrast door de positieve feedback van mijn begeleider, waaruit ik heb geleerd dat ik minder kritisch op mezelf zou moeten zijn.

Ik heb in deze interne onderzoeksstage veel geleerd over het doen van onderzoek. Naast de inhoudelijke kennis die ik heb opgedaan, heb ik vooral veel kunnen werken aan de ontwikkeling van mijn academische vaardigheden, zoals het framen van bepaalde onderzoeksresultaten binnen een context. Hoewel ik er nog niet over uit ben of ik later in het onderzoek wil gaan werken, ben ik ervan overtuigd dat ik deze vaardigheden binnen elk werkveld kan inzetten. Ik was erg blij met de begeleiding die ik hierin van Kees van den Bos kreeg. Zijn positieve houding werkte voor mij altijd erg motiverend en ik was er verbaasd over hoe veel plezier ik gedurende de gehele periode bleef hebben in het doen van onderzoek.